

ΕΘΝΙΚΟ ΜΕΤΣΟΒΙΟ ΠΟΛΥΤΕΧΝΕΙΟ
ΔΠΜΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ – ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ
ΚΑΤΑΥΘΥΝΣΗ Β': «ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΑ – ΧΩΡΟΤΑΞΙΑ»

Περιβαλλοντικές Συνιστώσες του Σχεδιασμού και της Οικιστικής Ανάπτυξης

ΔΙΔΑΣΚΟΝΤΕΣ: Ι.ΠΟΛΥΖΟΣ, Λ.ΤΡΙΑΝΤΗΣ, Δ.ΜΠΑΛΑΜΠΑΝΙΔΗΣ

ΕΚΠΟΝΗΣΗ: ΚΡΗΤΣΩΤΑΚΗ ΒΑΣΙΛΙΚΗ

ΑΚΑΔΗΜΑΙΚΟ ΕΤΟΣ : 2016-2017

**«διευθέτηση» ή ανάδειξη;
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΤΗΣ
ΕΣΧΑΤΙΑΣ**

ΑΘΗΝΑ ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ 2017

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
1) ΤΟ ΡΕΜΑ: Ο ΟΡΙΣΜΟΣ, Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ	6
1.1 Ο ορισμός - Τα χαρακτηριστικά των ρεμάτων	
1.2 Η λειτουργία και η σημασία τους για το αστικό και το φυσικό περιβάλλον.	
1.3 Οι διαφορετικές πρακτικές γύρω από την σχέση ρέματος και πόλης σύμφωνα με τις σύγχρονες τάσεις	
2) Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ	10
2.1. Χρονικές Τομές Εξέλιξης Των Ρεμάτων Σε Σχέση Με Την Αστικοποίηση	
2.2. Η Κρατική Πολιτική	
3) ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΙΑΣ	16
3.1. Χαρακτηριστικά του ρέματος - η σχέση του με τον δημόσιο χώρο	
3.2. η κυρίαρχη πρακτική διευθέτησης του ρέματος ανοιχτή και κλειστή κοίτη - ο εγκιβωτισμός του ρέματος ο νέος δημόσιος χώρος πάνω από το ρέμα / υποθέσεις για το μέλλον η στάση των κατοίκων	
3.3. σενάριο για μια εναλλακτική διαχείριση του ρέματος	
4) ΜΙΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΗ ΑΝΤΙΛΗΨΗ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ	26
4.1. η κρατική πολιτική διαχείρισης του ρέματος	
4.2. οι αντίθετες αντιλήψεις και πρακτικές – ο ρόλος των κατοίκων στην εξέλιξη του ρέματος	
4.3. βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την σύγκριση	
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	31

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας είναι η διερεύνηση της σχέσης των φυσικών στοιχείων με το αστικό τοπίο όπως αυτή εμφανίζεται στην περίπτωση των ρεμάτων.

Το υγρό στοιχείο από την αρχαιότητα σηματοδοτούσε τα εδάφη που ήταν κατάλληλα για την δημιουργία οικισμών – το νερό αποτελούσε στοιχείο πολιτισμού και σημείο αναφοράς για την δημιουργία ναών και ιερών.¹ Η σχέση αυτή, όπως και συνολικότερα του δημόσιου χώρου των πόλεων μεταλλάχθηκε στις σύγχρονες κοινωνίες, από την βιομηχανική επανάσταση και έπειτα, όπου η μέγιστη ιδιωτική εκμετάλλευση γης σταδιακά κατέλαβε τεράστιες διαστάσεις. Όπως λοιπόν οι μεγάλες εκτάσεις πρασίνου, έτσι και τα ρέματα αποτέλεσαν “εμπόδιο” για την ανάπτυξη της πόλης.

Από την διαχείριση αυτή προέκυψαν σημαντικές περιβαλλοντικές επιπτώσεις που στην εντονότερη τους έκφραση θέτουν σε κίνδυνο τις οικιστικές περιοχές, χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα των έντονων πλημμυρών. Λόγο των επακόλουθων κοινωνικών επιπτώσεων που προέκυψαν αλλά και της συνολικότερης αναζήτησης δημόσιου χώρου στις έντονα πυκνοκατοικημένες πόλεις, σήμερα οι αντιλήψεις στρέφονται προς μια οικολογική αντιμετώπιση της σχέσης πόλης - ρέματος, με την προστασία του τελευταίου ως περιβαλλοντικό στοιχείο. Σε αυτήν την κατεύθυνση έχουν πραγματοποιηθεί ποικίλες μελέτες από τον επιστημονικό χώρο οι οποίες εντοπίζουν το ρέμα ως φυσικό στοιχείο και αναζητούν τα αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά εργαλεία για την επανένταξη και την ανάδειξη του στον ιστό της πόλης ως τέτοιο.²

Αντίθετα ως προς αυτή την κατεύθυνση, στον ελληνικό χώρο παραμένει σε μεγάλο βαθμό κυρίως από την κρατική πολιτική η άποψη περί διαχείρισης των ρεμάτων μέσα από τεχνικά έργα όπως ο εγκιβωτισμός ο οποίος εξασφαλίζει την ροή του νερού αλλά το ρέμα πλέον δεν υφίσταται ως φυσικό στοιχείο της πόλης, αφού υπογειοποιείται. Παράλληλα, δημιουργείται ελεύθερος χώρος προς αξιοποίηση για την δημιουργία πλατειών ή πάρκων.

Ορμώμενη από τον ευρύτερο προβληματισμό και τις αντιπαραθέσεις γύρω από την διαχείριση των ρεμάτων εστιάζω στην περίπτωση της Αττικής και ιδιαίτερα στο ρέμα της Εσχατιάς, που εκτείνεται στο βορειοδυτικό τμήμα του Λεκανοπεδίου. Μέρος του ρέματος έχει προσφάτως εγκιβωτιστεί διχάζοντας την κοινή γνώμη.

Προβληματισμοί

Ποια ήταν η εξέλιξη της σχέσης πόλης – ρέματος με την πάροδο του χρόνου και ποια τα αποτελέσματα; Ποιες είναι οι νέες προοπτικές που μπαίνουν από τον βιώσιμο σχεδιασμό για την λειτουργία των ρεμάτων στο αστικό τοπίο; Πώς αυτές “εφαρμόζονται” στο ρέμα της Εσχατιάς;

Λέξεις κλειδιά

Φύση , δημόσιος χώρος / εκμετάλλευση γης , εγκιβωτισμός
Κρατική πολιτική , κάτοικοι
Πρακτικές διαχείρισης , Ανάπλαση , αποκατάσταση, Επαναφορά

1. Βαΐου, Καραλή, *Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ*, σ.103

2. Καραλή Μάχη, *ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΑ ΡΕΜΑΤΑ*, ΠΥΡΦΟΡΟΣ 1996, σ.22

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εισαγωγικά, θα παρουσιαστούν οι βασικοί ορισμοί γύρω από το ρέμα, η πολύπλευρη σημασία του στο δομημένο περιβάλλον και η σχέση του με την πόλη όπως αντικατοπτρίζεται στην σχέση πόλης φύσης μέσα από βασικές χρονικές τομές, καταλήγοντας στις σύγχρονες πρακτικές ανάδειξης των ρεμάτων.

Στην πρώτη φάση της έρευνας θα μελετηθεί η εξέλιξη των ρεμάτων στην πόλη της Αττικής που είναι άμεσα συνδεδεμένη με τις φάσεις αστικοποίησης. Ιδιαίτερα έμφαση θα δοθεί στην χωροθέτηση της πόλης σε σχέση με το ρέμα, όπου καταγράφονται ομοιότητες στο σύνολο των ρεμάτων της Αττικής. Η χωροθέτηση της πόλης σε σχέση με το ρέμα αποκαλύπτει πως αντιμετωπίζεται διαχρονικά το ρέμα για μια οικιστική ζώνη, πολλές είναι οι περιπτώσεις όπου παρατηρείται ότι οι περιοχές κτίστηκαν σε απόσταση αναπνοής από το ρέμα χωρίς να ακολουθούν τις χαράξεις του, ή κατά τρόπο τυχαίο, στοιχείο που φανερώνει ότι το ρέμα αντιμετωπίστηκε περισσότερο ως εμπόδιο για την περαιτέρω αξιοποίηση της γης.

Ακόμα θα μελετηθεί η διαμόρφωση του νομοθετικού πλαισίου γύρω από την δόμηση και την διαχείριση των ρεμάτων σημειώνοντας τα βήματα αλλά και τις αδυναμίες που υπάρχουν ακόμα και σήμερα ως την κατάκτηση μιας πιο οικολογικής αντιμετώπισης.

Σε δεύτερο επίπεδο, η έρευνα θα εστιάσει στο ρέμα της Εσχατιάς στην Δυτική Αθήνα, το οποίο έχει συνολική έκταση 11000 μ. από τα οποία τα 4200 μ. είναι εγκιβωτισμένα. Πρόκειται για μια ιδιαίτερη και πολυδιάστατη περίπτωση καθώς εξαιτίας του συνολικού μπαζώματος και εγκιβωτισμών των υπόλοιπων ρεμάτων της Δυτικής Αττικής, συγκεντρώνει υπερβολική ποσότητα νερού με αποτέλεσμα τις πλημμύρες των περιοχών που το περιβάλλουν. Τα φυσικά στοιχεία λειτουργούν ως ολότητα και όχι μεμονωμένα με αποτέλεσμα τις ποικίλες επιπτώσεις στην ευρύτερη περιοχή που διασχίζει το ρέμα. Πέρα όμως από τις περιβαλλοντικές επιπτώσεις που προκύπτουν από την έως τώρα εξέλιξη του αττικού τοπίου σε σχέση με τα ρέμα, η εγκατάλειψη και υποβάθμιση του μέσα στην πόλη επιφέρει και σημαντικές κοινωνικές επιπτώσεις, όπως την υποβάθμιση της ποιότητας ζωής, την έλλειψη επαφής του κατοίκου με τον δημόσιο χώρο, την αδυναμία αναψυχής που προσφέρουν τα φυσικά στοιχεία κ.α.

Αρχικά λοιπόν θα μελετηθεί το πρόσφατο έργο του εγκιβωτισμού που έχει υλοποιηθεί στο τμήμα του Δήμου Ιλίου ενώ σε δεύτερο επίπεδο η εργασία θα εστιάσει στις κοινωνικές πτυχές του θέματος. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει, η αντιμετώπιση του ρέματος από τους κατοίκους και τις δημοτικές αρχές ως απειλή αλλά και ως χωματερή ή σκουπιδότοπος. Το ρέμα έχει χάσει τα πρωταρχικά χαρακτηριστικά όπως την βλάστηση και την συνολική βιοποικιλότητα του ενώ στην παρούσα κατάσταση λειτουργεί ως φορέας υπερβολικής ποσότητας νερού και λυμάτων, δημιουργώντας σοβαρά προβλήματα στους κατοίκους. Η αυθαίρετη δόμηση και η συνολικότερη έλλειψη υποδομών των γειτονικών περιοχών αποτελούν αρνητικούς παράγοντες για την εξέλιξη και διαμόρφωση του ρέματος.

Σημαντικό ρόλο κατέχει και η κοινωνική διάρθρωση των περιοχών και εν συνεχεία οι διαφορετικές αντιλήψεις γύρω από την σχέση δημόσιου χώρου και κάτοικου. Οι κάτοικοι εκφράζουν την απόγνωση τους σφραγίζοντας τον χαρακτήρα του ρέματος ως χωματερή, λειτουργούν δηλαδή ως ένα βαθμό εκδικητικά ως προς το ίδιο το ρέμα και όχι τις πρακτικές διαχείρισης που υιοθετούνται διαχρονικά. Ακολουθώντας, ο εγκιβωτισμός του ρέματος της Εσχατιάς σύμφωνα με τις επικρατούσες αντιλήψεις είναι η «ιδανικότερη λύση». Οι επιπτώσεις όμως που προέκυψαν από τον εγκιβωτισμό προεκτείνονται και στο πάρκο Τρίτση, οι λίμνες και τα κανάλια του οποίου έχουν σχεδόν στερέψει.

Μέσα από όλους τους παραπάνω προβληματισμούς οδηγούμαστε στο ερώτημα, πως η επαναφορά ενός φυσικού στοιχείου μπορεί να αποτελέσει πυρήνα αναβάθμισης της συνολικότερης περιοχής, με την παράλληλη αποκατάσταση και ανάπλαση του αστικού και του φυσικού τοπίου.

Σε επόμενο στάδιο της έρευνας και σε αντιπαράθεση με την προσέγγιση του Ρέματος της

Εσχατιάς εξετάζεται το Ρέμα της Πικροδάφνης. Πρόκειται για ένα ρέμα που στο μεγαλύτερο βαθμό έχει διατηρήσει την βιοποικιλότητα του αποτελώντας σημαντικό πνεύμονα πρασίνου. Ενδιαφέρον μέσα από την σύγκριση των δύο περιπτώσεων παρουσιάζεται στην διαφορετική στάση που κατέχουν οι κάτοικοι των ανατολικών περιοχών ως προς την εξέλιξη του Ρέματος μέσα από την συγκρότηση επιτροπών περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, αναδεικνύοντας την ανάγκη της προστασίας του. Οι κάτοικοι και οι τοπικές οργανώσεις αντιτίθενται στο ζήτημα διευθέτησης του ρέματος όπως αυτό παρουσιάστηκε το 2015 στην Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων (ΜΠΕ), με το έργο «Ανάπλαση ρέματος Πικροδάφνης από Λ. Βουλιαγμένης έως εκβολή» το οποίο εγκρίθηκε στις 30-8-16 από το περιφερειακό συμβούλιο Αττικής.³

Σε επίπεδο πολεοδομικού σχεδιασμού στο ρέμα της Πικροδάφνης παρατηρείται αδυναμία ως προς το ζήτημα της ένταξης του πρασίνου στο αστικό τοπίο. Ενώ λοιπόν το φυσικό στοιχείο διατηρείται δεν συνδέεται με τον δημόσιο χώρο της πόλης – δεν αξιοποιείται δηλαδή στον σχεδιασμό του ευρύτερου δημόσιου χώρου των περιοχών.

Όπως λοιπόν οι χώροι πρασίνου στο Λεκανοπέδιο έτσι και τα ρέματα, βρίσκονται σε δυσανάλογη σχέση με το δομημένο περιβάλλον και εμφανίζονται αποσπασματικά στον αστικό ιστό της πόλης χωρίς να αξιοποιούνται ως συνθετικά στοιχεία αναβάθμισης του τοπίου.

Μεθοδολογική προσέγγιση - Συλλογή υλικού:

Η έρευνα βασίστηκε στην μελέτη και επεξεργασία υλικού που προήλθε από δευτερογενής πηγές (βιβλιογραφία , αρχεία μελετών, δημόσια έγγραφα και διαδίκτυο) καθώς και σε άτυπες συνεντεύξεις με κατοίκους οι οποίες περιορίζονται σε ένα ενδεικτικό εύρος που μου επιτρέπει το διάστημα της μεταπτυχιακής εργασίας.

1. ΤΟ ΡΕΜΑ: Ο ΟΡΙΣΜΟΣ, Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΤΟΥ ΣΤΗΝ ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ

1α. Ο ορισμός και τα χαρακτηριστικά των ρεμάτων

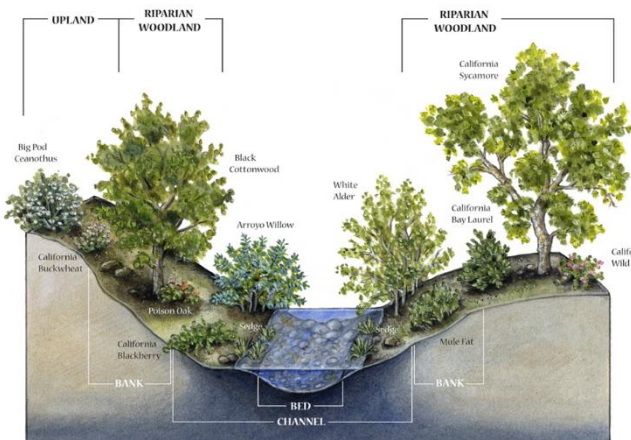
Σύμφωνα με το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας, ρέμα αποτελεί κάθε φυσική ή διευθετημένη διαμόρφωση της επιφάνειας του εδάφους που αποτελεί αποδέκτη των όμβριων υδάτων και διασφαλίζει την διόδυσή τους προς άλλους αποδέκτες χαμηλότερης στάθμης και μεγαλύτερης χωρητικότητας (πχ. θάλασσα, λίμνη)⁴

Τα ρέματα διαχωρίζονται στα εφήμερα, στους χειμάρρους και τους ποταμούς. Τα εφήμερα ρέματα έχουν νερό κατά τις βρόχινες περιόδους, οι χειμάρροι αντίστοιχα έχουν εποχιακή ροή αλλά με πολύ μεγαλύτερο όγκο νερού ενώ οι ποταμοί έχουν συνεχή ροή νερού σε μια μέση στάθμη.⁵ Οι κατηγορίες με τις οποίες ασχολείται η παρούσα έρευνα είναι οι χειμάρροι και τα ποτάμια, στα οποία ανήκουν και οι περιπτώσεις μελέτης.

Η κοίτη του ρέματος είναι η φυσική διαμόρφωση που έχει την ιδιότητα να συγκρατεί το νερό και διαχωρίζεται στα πρηνή και τον πυθμένα. Η «οριογραμμή» είναι η διαχωριστική γραμμή εκατέρωθεν της κοίτης η οποία νομικά εξασφαλίζει την αναγκαία επιφάνεια για την ομαλή λειτουργία του ρέματος.

Από την φυσική τους κατάσταση τα ρέματα έχουν την λειτουργική ιδιότητα διοχετεύοντας το νερό να αποτρέπουν τις πλημμύρες. Αυτό εξασφαλίζεται σε σημαντικό βαθμό και από την χλωρίδα και πανίδα που αναπτύσσεται στις διαμορφώσεις του ρέματος.

Σε επίπεδο πόλης, γίνεται κατανοητό ότι λειτουργούν ως ολότητα, ως ένα φυσικό σύστημα για το αστικό τοπίο, ένα φυσικό δίκτυο απορροής των υδάτων από το βουνό στην θάλασσα, το οποίο στο σύνολο του μεταφράζεται σε ένα δίκτυο πρασίνου.

1. Διαμήκης τομή ρέματος. Σχεδιάστηκε από τον Peter Gaede. (<http://joaneastonlantz.com/gallery/>)

2. ρέματα στην πολιτεία του Oregon, United States. (<http://horticulture.oregonstate.edu>)

1β. Η λειτουργία των ρεμάτων και η σημασία τους για το αστικό και το φυσικό περιβάλλον. Οι Κοινωνικές και περιβαλλοντικές πτυχές της σχέσης τους με την πόλη.

Όπως αναφέρεται και παραπάνω, η κύρια λειτουργία του ρέματος αν θεωρήσουμε ότι διατηρεί σε σημαντικό βαθμό τα πρωταρχικά φυσικά του χαρακτηριστικά είναι ότι διασφαλίζει την ροή του νερού σε χαμηλότερης στάθμης αποδέκτες, εξασφαλίζοντας στις αστικές περιοχές την προστασία από πλημμύρες.

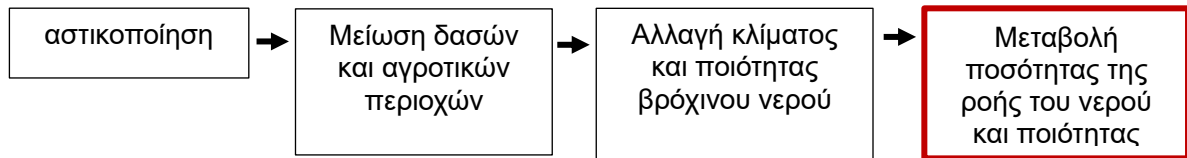
Παρόλα αυτά η περιβαλλοντική του σημασία δεν περιορίζεται μόνο στην αντιπλημμυρική ιδιότητα του καθώς αποτελεί παράλληλα έναν συνεχόμενο άξονα πρασίνου με πολλαπλά περιβαλλοντικά οφέλη για την πόλη τόσο σε επίπεδο μικροκλίματος όσο και σε υπερτοπικό πεδίο.

4. Δικτυακή πηγή: <http://www.opengov.gr/minenv/?p=5056>

5. ΚΑΡΑΛΗ ΜΑΧΗ, Παρεμβάσεις στα Ρέματα ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ, ΕΜΠ ΑΘΗΝΑ 2000, σ.13

Πιο συγκεκριμένα τα ρέματα αποτελούν πλούσιους βιότοπους καθώς συγκεντρώνουν μια ποικιλία φυτικών και ζωικών ειδών. Σε επίπεδο πόλης η ποιότητα του αέρα ανανεώνεται μέσω αυτού του δικτύου πρασίνου το οποίο λειτουργεί ως φυσικός αεραγωγός.⁶ Η ποικιλία της χλωρίδας και της πανίδας που αναπτύσσεται τόσο στα ρέματα όσο και στις παραρεμάτιες περιοχές εμπλουτίζει την ατμόσφαιρα προσφέροντας ηπιότερες περιβαλλοντικές συνθήκες στο μικροκλίμα της περιοχής.

Διάγραμμα 1: Η αστικοποίηση σε σχέση με τα ρέματα (ιδία επεξεργασία)
Πηγή δεδομένων: BERNHARDT

Επί προσθέτως, ιδιαίτερη σημασία καταλαμβάνει το γεγονός ότι το ρέμα της πόλης αποτελεί ένα μέρος του συνολικότερου άξονα πρασίνου που ενώνει την πόλη με το περιστατικό περιβάλλον. Πρόκειται λοιπόν για γραμμικός βιότοπος ένωσης της πόλης με την φύση, στον άξονα του οποίου μπορούν να μεταφέρονται τα διαφορετικά είδη ζώων (τις περισσότερες φορές πτηνών) ανάλογα με τις κλιματικές ανάγκες που έχουν.

Η σημασία όμως της φυσικής διατήρησης των ρεμάτων για τις πόλεις φανερώνει παράλληλα και ποικίλες κοινωνικές πτυχές.

Οι σύγχρονες κοινωνικές τάσεις έχουν ήδη ότι ο κάτοικος της μεγαλούπολης, ο οποίος κατά την περίοδο της βιομηχανικής αστικοποίησης είχε χάσει την επαφή του με την φύση, σήμερα όλο και περισσότερο αναζητά δυνατότητες εξόρμησης προς το φυσικό τοπίο ενώ σε επίπεδο πόλης προβάλλεται όλο και πιο επιτακτικά η ανάγκη για την δημιουργία περισσότερων περιοχών πρασίνου. Σε αυτήν την κατεύθυνση, τα ρέματα ως πλούσιες περιοχές πρασίνου συμβάλουν στην διαπαιδαγώγηση του κάτοικου της πόλης και στην ανάπτυξη της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης στον τρόπο ζωής του. Μέσω των ρεμάτων ο κάτοικος έχει πρόσβαση σε ένα τόσο αισθητικά όσο και περιβαλλοντικά αναβαθμισμένο τοπίο.

3. Εκπαιδευτική εκδρομή στο ρέμα της Πικροδάφνης, (<http://www.pressworkers.com>)

Εκτός όμως από τον εκπαιδευτικό τους χαρακτήρα τα ρέματα αποτελούν σημαντικούς δημόσιους χώρους που βοηθούν την **ψυχοσύνθεση του κάτοικου**, ο οποίος μπορεί κυριολεκτικά να ξεφύγει από τον θόρυβο και την κίνηση της πόλης και να ξεκινήσει έναν περίπατο στην φύση, έναν περίπατο αναψυχής.

Αντίστοιχα **σε υπερτοπικό επίπεδο**, συνδυάζοντας τα ρέματα με τους υπόλοιπους δημόσιους χώρους της πόλης, δηλαδή τα πάρκα, τους πράσινους λόφους και τους υπαίθριους χώρους αναψυχής δημιουργείται ένα ευρύτερο δίκτυο δημόσιων χώρων που συμβάλει σημαντικά στην κοινωνική ευημερία, αφού προσφέρει μια ποικιλία φυσικών τοπίων και δραστηριοτήτων εντός του αστικού ιστού.

Τα ρέματα, ως προς την παραπάνω σχέση, καταλαμβάνουν ιδιαίτερο ρόλο αφού λόγω της γραμμικότητας τους μπορούν να λειτουργήσουν κατά περίπτωση ως σημαντικά στοιχεία

⁶ ΔΗΜΗΤΡΕΛΛΟΥ, ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΟ ΡΕΜΑ ΤΗΣ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ, ΕΜΠ, 2013, σ. 20

ενοποίησης αυτού του δικτύου δημόσιων χώρων.

1γ. Οι διαφορετικές πρακτικές γύρω από την σχέση ρέματος και πόλης στην πάροδο του χρόνου και οι σύγχρονες τάσεις:

Πριν από την εξέταση των σύγχρονων πρακτικών διαχείρισης των ρεμάτων καθίσταται αναγκαία μια σύντομη περιοδολόγησης γύρω από τις μεταλλασσόμενες τάσεις της σχέσης πόλης - ρέματος, οι οποίες αντανακλούν τις γενικότερες θεωρήσεις στον χρόνο της σχέσης πόλης και φύσης. Φυσικά αυτή η σχέση διαμορφώθηκε σε άμεση συνάρτηση με τη εξέλιξη της παραγωγικής διαδικασίας και την μεγέθυνση των πόλεων. Εστιάζοντας όμως στα ρέματα, εντοπίζονται συνολικά 5 χρονικές τομές.

Πιο συγκεκριμένα έως τα μέσα του 19^{ου} αιώνα τα ρέματα διατηρούνται στην φυσική τους κατάσταση ενώ από το 1860 έως το 1960 το αποχετευτικό δίκτυο εδράζεται στο ρέμα με ελάχιστες τεχνικές δομές. Στην χειρότερη περίπτωση το ρέμα μπαζώνεται και ο άξονας του χρησιμοποιείται ως οδική κυκλοφορία.⁷

Χρονική τομή που σχετίζεται με την διαχείριση των ρεμάτων αποτελεί το 1970, κατά το οποίο υιοθετείται επί το πλείστον η πρακτική του εγκιβωτισμού. Πλέον το ρέμα λόγω της έντονης αστικοποίησης της περιόδου έχει αλλοιωθεί με αποτέλεσμα την πρόκληση πλημμυρών αλλά και την χαμηλή ποιότητα νερού. Μέσα από αυτή την λογική που εφαρμόζεται ακόμα και σήμερα αναιρείται ο φυσικό χαρακτήρας του ρέματος και δημιουργείται ένα υπόγειο κανάλι. Η συγκεκριμένη πολιτική διαχείρισης του ρέματος μετατρέπει το φυσικό στοιχείο σε τεχνική υποδομή της πόλης καταστρέφοντας τους βιότοπος και το παρόχθιο τοπίο. Πρόκειται για την αντανάκλαση της συνολικότερης θεώρησης στην σχέση πόλης - φύσης κατά την οποία το φυσικό στοιχείο εξορισμού αναπτύσσεται έξω από το αστικό περιβάλλον.⁸

Μια δεκαετία αργότερα, οι πλημμύρες αντιμετωπίζονται με έναν πιο οικολογικό τρόπο, την δημιουργία πάρκων κατά μήκος των ρεμάτων και κυρίως στις ζώνες που κινδυνεύουν περισσότερο. Σε περιπτώσεις όμως όπου η περιοχή έχει έντονη οικοδόμηση ή και αυθαίρετη δόμηση σε μικρή απόσταση από το ρέμα η πρακτική αυτή αντιμετωπίζει δυσκολίες στην εφαρμογή της. Τίθεται λοιπόν ένας προβληματισμός με πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές πτυχές όπου θέτει το ζήτημα της προτεραιότητας και της εξασφάλισης μιας ασφαλούς τουλάχιστον κατοίκησης.

Τέλος από το 1990 έως σήμερα η σχέση πόλης και ρέματος στρέφεται σε μια περιβαλλοντική θεώρηση με την εισαγωγή νέων τεχνικών για την ανάδειξη των ρεμάτων ως φυσικών στοιχείων, με αποκορύφωμα τις τελευταίες δεκαετίες όπου καταλαμβάνουν ρόλο ζωτικής σημασίας για τις πόλεις και συμβάλουν στην βιώσιμη ανάπτυξη τους.

Η σύγχρονη επιστήμη στρέφεται σε δύο νέες έννοιες σχετικά με την διαχείριση των ρεμάτων, την αποκατάσταση και την επαναφορά ενώ εξίσου πολλά είναι τα παραδείγματα όπου το ρέμα αποκαλύπτεται (daylighting) και αφορά περιπτώσεις προγενέστερου εγκιβωτισμού των ρεμάτων.

Όπως αναλύεται στην συνέχεια πρόκειται για πρακτικές οι οποίες στρέφονται ως προς μια πιο οικολογική αντιμετώπιση των ρεμάτων και συχνά ως έννοιες παρουσιάζουν αλληλοεπικαλύψεις και ασάφειες στον διαχωρισμό τους.⁹

Πιο συγκεκριμένα η **αποκατάσταση του ρέματος (renovation stream)** αναφέρεται στην επαναφορά της δομής και της λειτουργίας του ρέματος σε συνθήκες όμοιες (στο βαθμό που υφίσταται δυνατή μια τέτοια διαδικασία) με αυτές που επικρατούσαν στο ρέμα προτού δεχθεί ανθρωπογενείς πιέσεις. Πρόκειται για μια διαδικασία που λόγω της δυναμικότητας των οικοσυστημάτων δεν μπορεί να ολοκληρωθεί προσεγγίζοντας κατά απόλυτη τιμή την προγενέστερη κατάσταση του ρέματος αλλά περισσότερο ως τάση δημιουργίας ενός ευνοϊκότερου περιβάλλοντος για την σταδιακή ανάπτυξη του οικοσυστήματος.

7. Gul Simsek, *Urban River Rehabilitation as an Integrative Part of Sustainable. Urban Water Systems*, 48th ISOCARP C. 2012, σ.5

8. ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΦΥΣΗ.ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ,ΑΘΗΝΑ 2015, σ.45

9. ΝΤΑΦΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, *Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΘΗΝΩΝΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΣΕ ΕΝΙΑΙΑ "ΜΠΛΕ ΔΙΚΤΥΑ"*, σ.6

Αντίθετα, η **επαναφορά του ρέματος (stream rehabilitation)** αφορά την μερική ανάκτηση των λειτουργιών του ρέματος και την επιστροφή του εν μέρει σε προγενέστερες συνθήκες μέσα από την λήψη αντίστοιχών ως προς τους στόχους μέτρων, όπως παραδείγματος χάρη την απομάκρυνση των πηγών όχλησης. Σε σύγκριση με την αποκατάσταση του ρέματος από ένα μέρος επιστημόνων θεωρείται διαδικασία περισσότερο εφικτή ενώ υπάρχει και η άποψη του ότι αποτελεί μια πρακτική τμηματικής ή επιλεκτικής επίλυσης του ρέματος (πχ ως προς το ζήτημα των πλημμυρών) με αποτέλεσμα να αδυνατεί ως προς την πρακτική της αποκατάστασης που θέτει μια πιο ολόπλευρη διαχείριση.¹⁰ Σε αυτήν την περίπτωση αναπτύσσονται σε μεγαλύτερο βαθμό επεμβάσεις αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος αφού δεν τίθεται ως απόλυτος στόχος η επαναφορά του ρέματος στην φυσική του μορφή.

Τέλος η πιο πρόσφατη και εξίσου σημαντική πρακτική διαχείρισης των ρεμάτων αφορά την **αποκάλυψη** τους (**stream daylighting**) η οποία ακολουθήθηκε πιο μαζικά από τα μέσα της δεκαετίας του 1990 έως σήμερα.¹¹ Πρόκειται όπως φανερώνει και η ορολογία της για την επαναφορά στην επιφάνεια της γης μέρους ή ολόκληρου του ρέματος που είχε εγκιβωτιστεί ή γενικότερα εκτρέπεται σε υπόγειους αγωγούς. Η αποκάλυψη μπορεί να ακολουθήσει την προγενέστερη χάραξη του ρέματος ενώ αν αυτό δεν γίνεται μπορεί να δημιουργήσει μια εκ νέου πορεία κατά τμήματα. Η διαφορά και κατά πολλούς υπεροχή αυτής της πρακτικής είναι η προσπάθεια ανάδειξης της φυσικότητας του ρέματος μέσω της επαναφοράς σε μια προγενέστερη φάση της παρόχθιας περιοχής του.¹² Η μέθοδος αυτή είναι επίσης γνωστή ως “deculverting”.¹³

4.Saw Mill River in Yonkers, NY, Αποκάλυψη και αποκατάσταση (<http://urbanomnibus.net>)

5.Cheonggyecheon Stream, Seoul αποκάλυψη και επαναφορά (<http://www.urbanista.org>)

6.. Chilgatee Stream, National Park, Tennessee Αποκατάσταση (<https://www.nps.gov>)

7.Burgos & Garrido, The Manzanares River, Madrid Επαναφορά (<http://archivio.archphoto.it>)

10. Robert F. Smith, *Urban stream renovation: incorporating societal objectives to achieve ecological improvements*, URBAN STREAMS 35 2016, σ. 365

11. Η πρώτη αποκάλυψη ρέματος σημειώνεται το 1970 στο ρέμα NAPA CREEK στην Καλιφόρνια.

12. Trice Amy, *Daylighting Streams: Breathing Life into Urban Streams and Communities*, American Rivers, Washington

13. Deculverting, (culvert, μετ. υπόγειος οχετός) - ορολογία που χρησιμοποιείται κυρίως στο Ηνωμένο Βασίλειο

2. Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ

2.1) ΧΡΟΝΙΚΕΣ ΤΟΜΕΣ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΕ ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΗΝ ΑΣΤΙΚΟΠΟΙΗΣΗ

Εστιάζοντας στην Αττική παρατηρούμε ότι αντίστοιχα η πορεία αστικοποίησης της πόλης αποκάλυψε και τους βασικότερους ιστορικούς σταθμούς διαχείρισης και εξέλιξης των ρεμάτων, τα οποία επήλθαν σε μια διαχρονική τάση συνεχόμενης μείωσης με αποκορύφωνα την περίοδο της μεταπολεμικής ανοικοδόμησης έως και σήμερα.

Συγκεκριμένα, **από τις αρχές του 19^{ου} αιώνα** με την σύσταση του ελληνικού κράτους και της αθηναϊκής πρωτεύουσας έγιναν διακριτές οι διαφορετικές προσεγγίσεις στο ζήτημα των ρεμάτων αφού πλέον τα κλασικά πολεοδομικά σχέδια έθεσαν πρωτίστως την δημιουργία αξόνων με βάση την απόλυτη γεωμετρία και αναλογία, χωρίς να εντάσσουν τα ρέματα στον σχεδιασμό τους. Παράλληλα, ξεκίνησαν οι επεκτάσεις στα προάστια με αυθαίρετες διαδικασίες και οι κατατμήσεις μεγάλων οικοπέδων σε μικρότερα, δηλαδή οι στρατηγικές οικονομικής δραστηριότητας στο επίπεδο της γαιοκτησίας. Οι στρατηγικές αυτές στόχευαν στην μέγιστη εκμετάλλευση της γης με αποτέλεσμα την οικοπεδοποίηση ακόμα και των ρεμάτων.¹⁴

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα τα ρέματα είτε καλύπτονταν και αξιοποιούνταν ως χαράξεις για το οδικό δίκτυο, είτε παραμέναν ανοικτά ως χώροι για την εγκατάσταση δικτύων αποχέτευσης.

Στις αρχές του 20^{ου} αι. **η μικρασιατική καταστροφή και η ανταλλαγή πληθυσμών** έφερε την Αθήνα αντιμέτωπη με το ζήτημα της στέγασης ενός μεγάλου για τα δεδομένα ποσοστού προσφύγων, το οποίο σχεδόν διπλασίασε τον συνολικό πληθυσμό της πόλης και καθόρισε τις μετέπειτα επεκτάσεις της μέσω των προσφυγικών οικισμών. Όμως ο όγκος των προσφύγων και η ανάγκη άμεσης στέγασης τους ξέφυγε από τον έλεγχο του Κράτους και σε συνδυασμό με την γενικότερη επέκταση και εκμετάλλευση της γης οδήγησε στην αυθαίρετη εκτός σχεδίου δόμηση. Έτσι διαμορφώνονται ολόκληρες περιοχές άναρχα ανεπτυγμένες χωρίς βασικές υποδομές και με τα ρέματα είτε να παραμένουν ανοικτά, είτε να καλύπτονται χωρίς πρώτα να διευθετούνται. Την ίδια περίοδο στα πλαίσια της εντός σχεδίου πόλης εμφανίζεται και η περίπτωση της κάλυψης ορισμένων ρεμάτων έπειτα όμως από την υδραυλική διευθέτησή τους, διασφαλίζοντας την απορροή των όμβριων μέσω υπόγειων αγωγών.

Ιστορικό σταθμό για την ανάπτυξη της πόλης σε αντίστροφη αναλογία με την διατήρηση των ρεμάτων αποτέλεσε **η μεταπολεμική περίοδος ανοικοδόμησης** κατά την οποία χρησιμοποιήθηκαν ουσιαστικά προγενέστερες πρακτικές όσον αφορά την αυθαίρετη δόμηση και την μετέπειτα νομιμοποίηση της. Παράλληλα όμως εισήχθησαν και πολλά νέα δεδομένα κυρίως στις οδικές υποδομές και την μορφή δόμησης μέσω του συστήματος της αντιπαροχής τα οποία λειτούργησαν ως καταλύτες για την περαιτέρω ανάπτυξη και πυκνοκατοίκηση της πόλης. Συγκεκριμένα η δυναμική είσοδος του Ι.Χ. στην πόλη και η μαζική χρήση του οδήγησαν στην ανάγκη της κατασκευής ενός οδικού δικτύου το οποίο κάλυψε το μεγαλύτερο τμήμα των δημόσιων χώρων της πόλης και αξιοποίησε σε σημαντικό βαθμό τις υπάρχουσες διαδρομές των ρεμάτων μέσω της πρακτικής του εγκιβωτισμού,¹⁵ διαδικασία που ακολουθείται κατά περίπτωση έως και σήμερα. Έτσι τα μεγαλύτερα ρέματα αποτέλεσαν ιδανικό άξονα για την δημιουργία των κύριων οδικών αρτηριών ενώ τα μικρότερα ρέματα χάθηκαν στο πυκνοκατοικημένο αστικό τοπίο¹⁶.

Πιο συγκεκριμένα, όσων αφορά την πυκνοκατοίκηση της πόλης από το 1980 έως σήμερα η δόμηση έχει καλύψει σχεδόν όλο το Λεκανοπέδιο αφήνοντας ακάλυπτες ελάχιστες περιοχές πρασίνου καθώς και ορισμένα τμήματα ρεμάτων. Ακόμα όμως και για τα ρέματα που

14. Βαίου Ντίνα, *Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ*, σ.104

15. Sinclair Caitlin, «AN EXPLORATION OF STREAM DAYLIGHTING AND URBAN ATTITUDES TOWARDS THE ENVIRONMENT», *Trail Six: An Undergraduate Journal of Geography*, σ.70

16. ΝΤΑΦΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ, *Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ Η ΕΝΤΑΣΗ ΤΟΥΣ ΣΕ ΕΝΙΑΙΑ "ΜΠΛΕ ΔΙΚΤΥΑ"*, σ.20

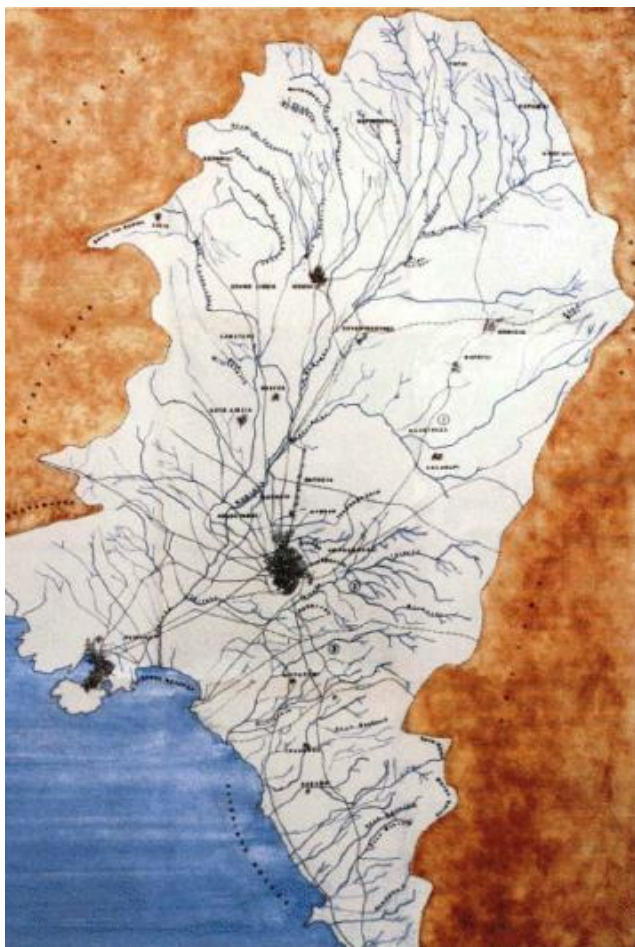
διατηρούνται ανοιχτά παρατηρείται ότι στο μεγαλύτερο τμήμα τους δεν διατηρούν μια ικανοποιητική οριογραμμή ώστε να εξασφαλίζεται ο κατάλληλος ελεύθερος χώρος εκατέρωθεν της κοίτης με αποτέλεσμα να ποικίλουν οι περιπτώσεις όπου ακόμα και πολυκατοικίες κτίζονται σε απόσταση αναπνοής από το ρέμα. Τα ρέματα όμως έχουν ανάγκη να περιβάλλονται από ανοιχτό χώρο εκατέρωθεν ο οποίος θα μπορεί να λειτουργεί ως λεκάνη εκτόνωσης σε περίπτωση πλημμυρών.

Παράλληλα αρνητικός παράγοντας που επιδείνωσε την κατάσταση των ρεμάτων είναι τα βιομηχανικά απόβλητα που δέχθηκαν αφού μεγάλες βιομηχανίες ιδιαίτερα κατά την περίοδο του μεσοπολέμου εδράζονταν σε πολύ κοντινή απόσταση από αυτά.

Μέσα από αυτή την διαχρονική εξέλιξη οδηγούμαστε στην σημερινή κατάσταση όπου τα ανοιχτά ρέματα σε σχέση με το αττικό τοπίο δεν εντοπίζονται ως δίκτυο ή έστω ως ολόκληρες αλλά κυρίως ως μικρά τμήματα τα οποία βρίσκονται τις περισσότερες φορές σε μια αμήχανη σχέση και αλληλεπίδραση με τον αστικό ιστό.

Από περιβαλλοντικής οπτικής η έως τώρα λαθεμένη διαχείριση των ρεμάτων σε σχέση με την αστικοποίηση έχει οδηγήσει σε έντονα περιβαλλοντικά προβλήματα όπως αυτό των πλημμυρών, της μεταφορά απόβλητων και συνολικότερα της μετατροπής των ανοιχτών ρεμάτων σε εστίες μόλυνσης. **Τα προβλήματα αυτά διαμόρφωσαν μια αντίληψη τόσο στις δημόσιες αρχές όσο και στους κάτοικους σύμφωνα με την οποία το ρέμα όταν έχει χάσει σε σημαντικό βαθμό τα φυσικά χαρακτηριστικά του και παρουσιάζει προβλήματα διευθετείται μέσω του εγκιβωτισμού, χωρίς να αποκαθίσταται ως φυσικό στοιχείο της πόλης.**

Σημαντικός όμως προβληματισμός που απορρέει από αυτή την πρακτική είναι ότι ενώ έχει ακολουθηθεί σε ένα μεγάλο εύρος ρεμάτων, τα ζητήματα των πλημμυρών παραμένουν έντονα.

8.ΧΑΡΤΗΣ ΔΙΚΤΥΟΥ ΡΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΟΜΗΜΕΝΩΝ ΕΠΙΦΑΝΕΙΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ 1893
Πηγή: Γερμανικό Αρχαιολογικό Ινστιτούτο, επεξεργασία: Καραλή, 2000

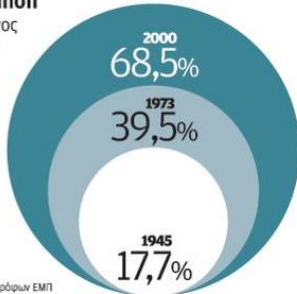

9.ΧΑΡΤΗΣ ΔΙΚΤΥΟΥ ΡΕΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΔΟΜΗΜΕΝΩΝ ΕΠΙΦΑΝΕΙΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΤΤΙΚΗΣ 1988
Πηγή: Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού (ΓΥΣ) επεξεργασία: Καραλή, 2000

Ανεξέλεγκτη τσιμεντοποίηση

Πυκνοδομημένος αστικός χώρος στην Αττική (ποσοστό επί της συνολικής έκτασης)

Πηγή: Εργαστήριο Σχολής Τοπογράφων ΕΜΠ

Δεν υπάρχει χώμα

Ειδικά στην Αθήνα, πάνω από το 80% της συνολικής έκτασης αποτελείται πια από αδιαπέραστες επιφάνειες για τα ύδατα (κτίρια, δρόμοι, πλακόστρωτα, έργα υποδομής κ.λπ.).

Οι ελεύθεροι χώροι αποτελούν μόνο το 4%

Λόγω όλων αυτών, η πλημμυρική παροχή στην Αττική υπερδιπλασιάστηκε από το 1945 έως τα τέλη του 20ού αιώνα.

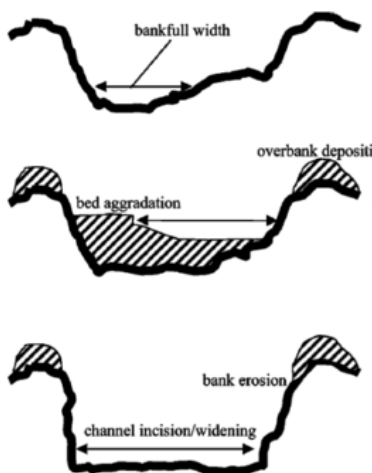
10. ΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ ΕΠΕΙΚΟΝΙΣΗ ΕΞΕΛΙΞΗΣ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ
Εργαστήριο Σχολής Τοπογράφων ΕΜΠ, πηγή (www.kathimerini.gr)

Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις της διευθέτησης διατηρώντας το ρεμα ανοιχτό είναι έντονη η αδυναμία ένταξης του στο αστικό περιβάλλον ως χώρο πρασίνου αφού τις περισσότερες φορές αντιμετωπίζεται ως έργο υποδομής και μόνο.

Συνοψίζοντας, χαρακτηριστική για το εύρος της κατάστασης είναι η φράση που υιοθετείται από την επιστημονική κοινότητα παγκοσμίως για τα ανοιχτά ρέματα που έχουν υποστεί τις παραπάνω πρακτικές στο αστικό τοπίο ως, « **το σύνδρομο του αστικού ρέματος** », τα βασικά χαρακτηριστικά του οποίου είναι¹⁷ :

- Η διαταραχή του υδρολογικού κύκλου που οδηγεί στις πλημμύρες,
- Οι μεταβολές στην μορφολογία και την σταθερότητα του καναλιού, (διάγραμμα δημητρέλλου)
- Οι αυξημένες συγκεντρώσεις ρύπων,
- Και η μειωμένη βιοποικιλότητα

Ενώ, το βασικό ερώτημα που θα εξεταστεί και στις περιπτώσεις μελέτης σχετίζεται με τον τρόπο προσέγγισης των παραπάνω προβλημάτων σε συνάρτηση με το δομημένο περιβάλλον.

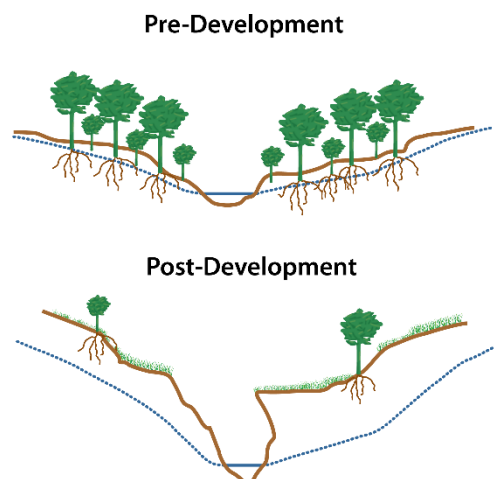

Φυσική κατάσταση του ρέματος

Δημιουργία πρόσχωσης
• Διάβρωση της πλαγιάς του λόφου
• Η διατομή του πυθμένα αυξάνεται

Η φάση της διάβρωσης

Διάγραμμα 2: η εξέλιξη των αστικών ρεμάτων . (Paul & Meyer, 2001)

Διάγραμμα 3: η επίδραση της αστικοποίησης στα ρέματα, Groffman, 2003 (http://www.learnnc.org)

17 Walsh, Roy, Feminella, "The urban stream syndrome: current knowledge and the search for a cure", The North American Benthological Society, 2005, p.708

2.2) ΕΞΕΤΑΖΟΝΤΑΣ ΤΗΝ ΣΥΓΧΡΟΝΗ ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΠΕΡΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΜΕΣΑ ΑΠΟ ΤΟ ΘΕΣΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

Η νομοθεσία και ο πολεοδομικός σχεδιασμός κατέχουν τον σημαντικότερο ρόλο αλλά και ευθύνη για την παραπάνω εξέλιξη γι' αυτό δεν θα μπορούσε να παραληφθεί από την έρευνα μια εξέταση των βασικών στόχων αντιμετώπισης των ρεμάτων στις σύγχρονες συνθήκες.

Το σύνολο των νομοθετικών διαταγμάτων για την προστασία του περιβάλλοντος αλλά και το Ρυθμιστικό Σχέδιο Αθηνών ως πρωταρχικό στόχο προβάλλουν την προστασία και αποκατάσταση του ρέματος ως φυσικού στοιχείου.¹⁸ Στην πορεία όμως προκύπτουν σύνθετα νομοθετικά ζητήματα που αφορούν την προτεραιότητα που δίνεται στην προστασία των ρεμάτων, τον τρόπο διευθέτησης της λειτουργίας τους αλλά και τα ρέματα σε σχέση με την οικοδομική δραστηριότητα. Ζητήματα που τις περισσότερες φορές έρχονται σε αντίθεση με τους γενικότερους στόχους και τις θεωρήσεις.

Εστιάζοντας αρχικά στους κανονισμούς και την νομοθεσία της δόμησης σε σχέση με τα ρέματα διαφαίνεται ότι το ζήτημα του καθορισμού της οριογραμμής που προστατεύει το ρέμα ως δημόσιο χώρο τίθεται σε εφαρμογή με τον **νόμο 880/1979**. Συνεπώς εισάγεται πρώτη φορά στα πολεοδομικά σχέδια η αποτύπωση των ρεμάτων, ανεξάρτητα εάν αυτά βρίσκονται εντός ή εκτός σχεδίου.

Σύμφωνα με τον **Κτιριοδομικό κανονισμό του 1997** απαγορεύεται η δόμηση εντός του ρέματος αλλά επιτρέπεται έξω από την οριογραμμή μόνο όταν το ρέμα είναι διευθετημένο χωρίς κάποιον περιορισμό απόστασης. Σε περιπτώσεις όπου το ρέμα δεν έχει διευθετηθεί η επιτρεπόμενη απόσταση δόμησης από την οριογραμμή πρέπει να είναι τουλάχιστον 10μ. Συνεχίζοντας, ο κανονισμός του '97 όριζε ως αρμόδια την πολεοδομική υπηρεσία σε περιπτώσεις όπου οι οριογραμμές δεν έχουν οριστεί.¹⁹

Σε αντίθεση όμως με την παραπάνω λογική προγενέστερος Νόμος 1650/1986 έθετε τις παρακάτω πρακτικές σε σχέση με την διαχείριση των ρεμάτων ως φυσικό στοιχείο:²⁰

1.την προστασία του εδάφους και την λήψη των αναγκαίων μέτρων ώστε οι χρήσεις του να γίνονται σύμφωνα με τις φυσικές ιδιότητές του και την παραγωγική του ικανότητα.

2.την προστασία των επιφανειακών και υπόγειων νερών θεωρούμενων ως φυσικών πόρων και ως οικοσυστημάτων.

Ταυτόχρονα, κατέταξε τα έργα διευθέτησης σε κατηγορία όπου **απαιτούνταν Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων**.

Σημαντική στροφή ως προς την αντιμετώπιση των ρεμάτων πραγματοποιείται με τον Νόμο 2052/1992 κατά τον οποίο τίθεται αναγκαία η οριοθέτηση των ρεμάτων της Αττικής τα οποία θα προσδιορίζονται ως «διατηρητέου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος» με απόφαση του ΥΠΕΧΩΔΕ.

Συνεπώς σύμφωνα με την Απόφαση 9173/1642/1993 καταγράφονται 55 ρέματα στην Αττική που παρουσιάζουν περιβαλλοντικό ενδιαφέρον και πρέπει να διατηρηθούν χωρίς όμως να προσδιορίζεται περαιτέρω ο τρόπος προστασίας τους.

Αντίστοιχοι νόμοι που πάρθηκαν τα μετέπειτα χρόνια στην ίδια κατεύθυνση, δηλαδή του καθορισμού της υπάρχουσας κατάστασης και της διασφάλισης της περιβαλλοντικής προστασίας ήταν οι εξής:

- **1993-1995 ΥΠΕΧΩΔΕ** με την αξιολόγηση και την οριοθέτηση των ρεμάτων, την προστασία και την αποκατάσταση τους.
- **1993-2000 , Ε' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας**, κατά την οποία αποφασίζεται ο ορισμός και η νομολογία των ρεμάτων ως φυσικών και διατηρητέων σχηματισμών στην πόλη.

18. ΡΣΑ ΑΤΤΙΚΗ 2021, άρθρο 21 παρ.3, σ.32

19. ΚΤΙΡΙΟΔΟΜΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ, Τόμος Α', ΤΕΥΧΟΣ 228, 1997, Άρθρο 6

20. ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1650/1986, ΑΡΘΡΟ 1 ΠΑΡΑΓΡΑΦΟ.3

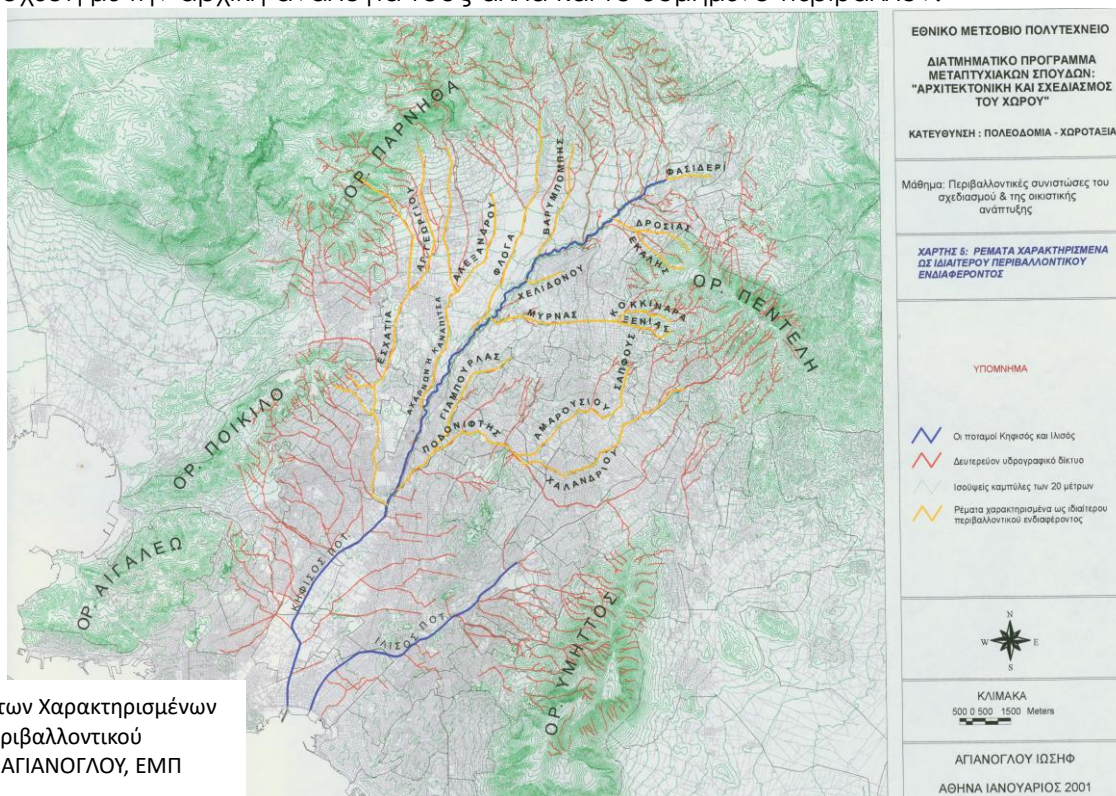
- **Νόμος 3010/2002 με τον οποίο** ρυθμίζονται θέματα οριοθέτησης, διευθέτησης και διαχείρισης ρεμάτων
- **Νόμος 4528/2014 39**, ο οποίος έθεσε ως βασικούς στόχους την ενσωμάτωση της υφιστάμενης νομοθεσίας, την προστασία των οικοσυστημάτων των υδατορεμάτων, την φυσική τους μορφή, την κατά περίπτωση αποκατάσταση τους και την πρόληψη της υποβάθμισης τους.

Παρόλο όμως τον γενικότερο στόχο περί προστασίας και διασφάλισης των ρεμάτων ως φυσικών στοιχείων το θεσμικό πλαίσιο αδυνατεί να λάβει ξεκάθαρες πρακτικές και στρατηγικές όσων αφορά την επίλυση και την διαχείριση προβληματικών καταστάσεων που εντοπίζονται στα ρέματα. Ενώ λοιπόν το ρέμα προστατεύεται ως οικοσύστημα και φυσικό στοιχείο ταυτόχρονα διευθετείται χωρίς σαφής διαχωρισμούς της έννοιας της διευθέτησης ή της διαχείρισης. Σε αυτή την λογική οι εγκιβωτισμοί παραμένον ως κύρια πρακτική ενώ ακόμα και στην περίπτωση της «ανοιχτής» διευθέτησης του ρέματος δεν ορίζονται σχετικοί κανονισμοί που να αφορούν τα υλικά, την προστασία και ανάδειξη του τοπίου κ.α.

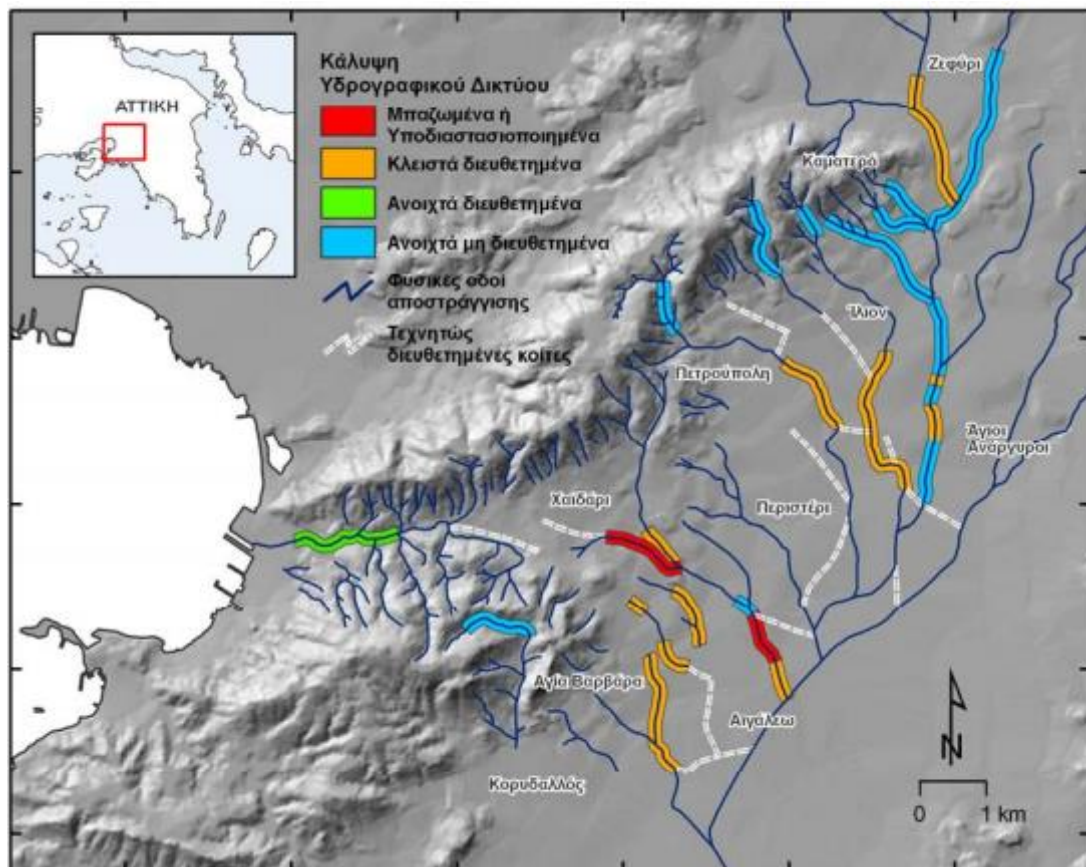
Πιο συγκεκριμένα και σε αντίθεση με τον γενικότερο στόχο προστασίας των ρεμάτων και των οικοσυστημάτων τους στον **ν. 4258/2014 παράγραφo 13** ορίζεται πρώτη φορά η Διευθέτηση του υδατορέματος ως: ²¹

«η επέμβαση στο υδατόρεμα, με την εκτέλεση των αναγκαίων έργων με σκοπό τη βελτίωση των συνθηκών ροής, τη μείωση των κινδύνων από πλημμύρες και τον έλεγχο των διαβρώσεων και των αποθέσεων φερτών υλικών. Στα έργα αυτά περιλαμβάνεται και η εκτροπή του υδατορέματος, καθώς και η υποκατάστασή του με κλειστό ή ανοιχτό τεχνικό έργο στην ίδια ή διαφορετική θέση.»

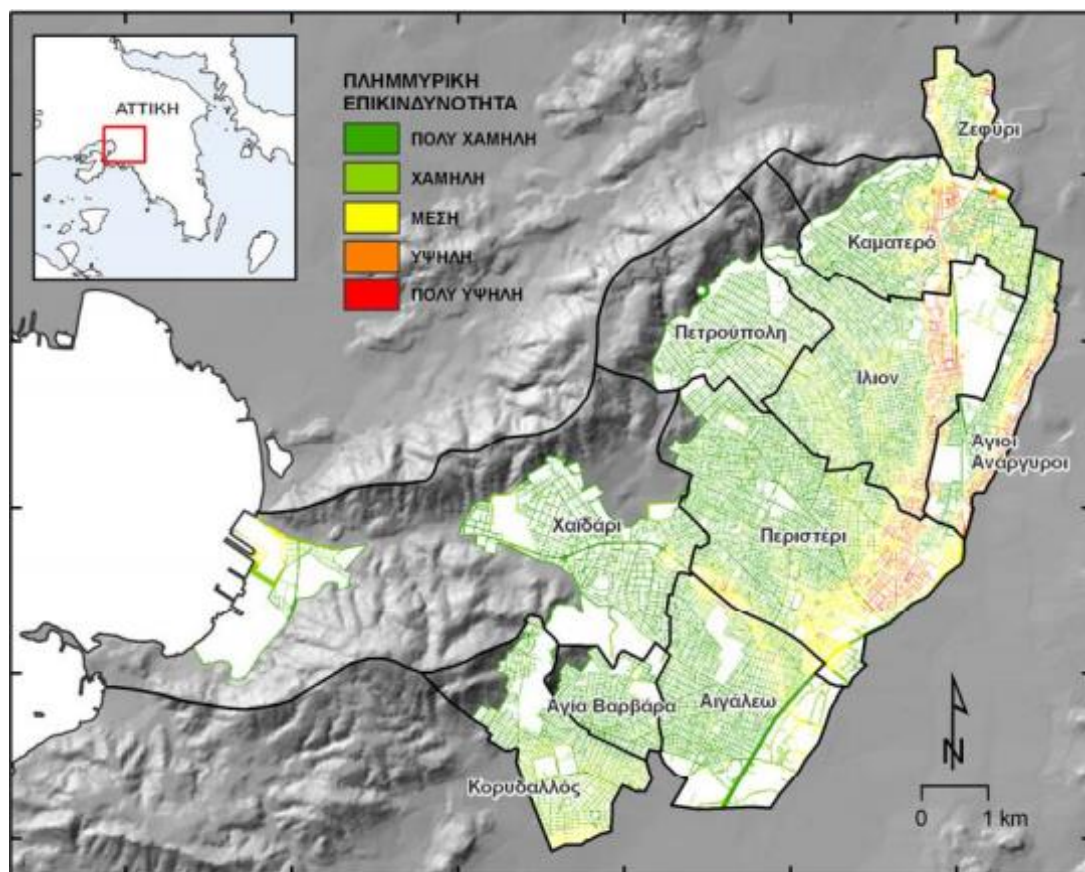
Στον ίδιο νόμο (άρθρο 1 και 2) εισάγεται η κατηγοριοποίηση σε μεγάλα και μικρά ρέματα κατά την οποία για τα μικρά ρέματα δεν απαιτείται ο ορισμός της οριογραμμής. Σύμφωνα λοιπόν με τον νόμο η διασφάλιση του ρέματος εξαρτάται από τις διαστάσεις του, λογική που καταρρίπτει την λογική της διατήρησης ιδιαίτερα στις σημερινές συνθήκες όπου τα ρέματα που παραμένουν είναι ελάχιστα σε σχέση με την αρχική αναλογία τους αλλά και το δομημένο περιβάλλον.

11. Χάρτης Ρεμάτων Χαρακτηρισμένων Ως Ιδιαίτερου Περιβαλλοντικού Ενδιαφέροντος, ΑΓΙΑΝΟΓΛΟΥ, ΕΜΠ 2001

12. ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΛΥΨΗΣ ΥΔΡΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΔΙΚΤΥΟΥ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, Μελέτη τμήματος Γεωλογίας ΕΜΠ

13. ΧΑΡΤΗΣ ΚΑΛΥΨΗΣ ΠΛΗΜΜΥΡΙΚΗΣ ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΤΗΤΑΣ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ, Μελέτη τμήματος Γεωλογίας ΕΜΠ

3) ΕΞΕΤΑΣΗ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΤΗΣ ΕΣΧΑΤΙΑΣ

Σημαντική, για την εμβάθυνση στο ρέμα της Εσχατιάς, είναι η σύντομη αναφορά στις πρακτικές διαχείρισης των ρεμάτων του ευρύτερου Δυτικού Λεκανοπεδίου. Σύμφωνα λοιπόν με την μελέτη του τμήματος της Γεωλογίας του ΕΜΠ παρατηρείται ότι τα περισσότερα ρέματα έχουν διευθετηθεί με κλειστή κοίτη, ακόμα λιγότερα είναι αυτά που παραμένουν μη διευθετημένα εάν συνυπολογίσουμε τον πρόσφατο εγκιβωτισμό της Εσχατιάς (αφού η μελέτη είχε εκπονηθεί προγενέστερα του έργου), ενώ ένα μόνο είναι το ρέμα που έχει διευθετηθεί με ανοιχτή κοίτη. (εικ.12)

Σύμφωνα όμως με την έρευνα και δεδομένου ότι πραγματοποιήθηκε πριν την διευθέτηση της Εσχατιάς αυξημένη πλημμυρική επικινδυνότητα εμφανίζεται στις περιοχές τις οποίες διαπερνά το ρέμα. (εικ.13) Προκύπτει λοιπόν ότι οι διευθετήσεις με κλειστή κοίτη ακόμα και όταν εφαρμόζονται σε ένα δίκτυο ρεμάτων δεν επιλύουν το ζήτημα των πλημμυρών αλλά το μεταφέρουν σε γεινιάζοντα μη διευθετημένα ρέματα.

3α) Η Ταυτότητα Του Ρέματος Και Η Σχέση Του Με Τον Δημόσιο Χώρο

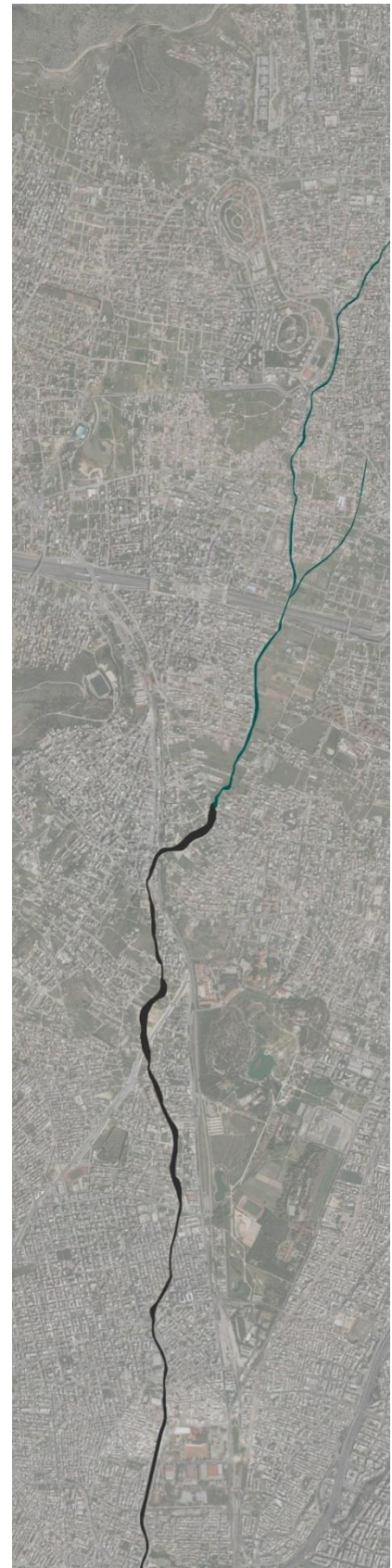
Το ρέμα της Εσχατιάς ξεκινάει από τους πρόποδες της Πάρνηθας και εκβάλλει στον Κηφισό, διασχίζοντας τους Δήμους: Μενιδίου (Αχαρνές), Καματερού, Ζεφυρίου, Ιλίου και Αγίων Αναργύρων. Το νότιο τμήμα του από την πλατεία Ιλίου έως και τον Κηφισό ονομάζεται αλλιώς και Φλέβα.

Το συνολικό μήκος του ρέματος ανέρχεται στα 11 χιλιόμετρα. Πρόκειται για χείμαρρο μεγάλου μήκους ο οποίος έχει υποστεί σοβαρή διάβρωση ως οικοσύστημα με σημαντική μείωση έως και ανυπαρξία ανά τμήματα της χλωρίδας ενώ ταυτόχρονα έχει μεταλλαχθεί η μορφολογία της κοίτης του.

Τα βασικότερα αίτια αυτής της αλλοίωσης εντοπίζονται γενικότερα στο σύνολο των ρεμάτων της Αττικής, συγκεκριμένα όμως στην περίπτωση της Εσχατιάς είναι:

- η αποψίλωση των ορεινών όγκων της Αττικής (συγκεκριμένα της Πάρνηθας και του όρους Αιγάλεω),
- η άναρχη δόμηση με αυθαίρετα κτίρια που σε μεγάλο βαθμό καταπατούν την περιοχή του ρέματος
- τα εγκαταλελειμμένα, εγκιβωτισμένα ή και μπαζωμένα Ρέματα της ευρύτερης περιοχής
- οι ελλείψεις βασικών υποδομών στις δυτικές συνοικίες, ιδιαίτερα στους Δήμους που βρίσκονται βόρεια του Ιλίου, όπως την έλλειψη ολοκληρωμένου δικτύου αποχέτευσης των όμβριων υδάτων.

Η παραπάνω διάβρωση του ρέματος με την σειρά της δημιουργεί το ενταμένο πρόβλημα των πλημμυρών στις γεινιάζουσες

14. διαγραμματικός Χάρτης ρέματος Εσχατιάς τμήμα κλειστής και ανοιχτής κοίτης, google maps (ιδία επεξεργασία)

περιοχές αλλά και τη μόλυνση των υδάτων και συνεπώς του μικροκλίματος. Έτσι, διαμορφώνεται ένα υποβαθμισμένο τοπίο κατά μήκος του ρέματος, το οποίο εντείνει την υπάρχουσα υποβάθμιση των δυτικών περιοχών.

Η Σχέση Του Ρέματος Με Το Πράσινο

Το ρέμα της Εσχατιάς αποτελεί άξονα σύνδεσης της Πάρνηθα με τις δυτικές περιοχές που διαπερνά. Επιπλέον, γειτνιάζει με το Πάρκο Περιβαλλοντικής Ευαισθητοποίησης «Αντώνης Τρίτση», καθώς εκτείνεται παράλληλα σε αυτό, σε απόσταση περίπου 100 - 150μ.. Το ρέμα συνεπώς αποτελεί γραμμικό άξονα ένωσης δυο σημαντικών υπερτοπικών πόλων πρασίνου, με ιδιαίτερο ρόλο στα δυτικά προάστια τα οποία χαρακτηρίζονται από έλλειψη πράσινων χώρων σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό σε σύγκριση με άλλες προαστιακές περιοχές της Αττικής.

Ως προς την σχέση όμως του ρέματος με το πάρκο Τρίτση, να σημειωθεί ότι πριν αυτό εγκιβωτιστεί περιοριζόταν στην λειτουργική σύνδεση αυτών των δύο στοιχείων μέσω της τροφοδοσίας νερού στο Πάρκο. Πιο συγκεκριμένα, κατά τις προ εγκιβωτισμού συνθήκες, οι λίμνες του Πάρκου τροφοδοτούνταν με νερό από μια γεώτρηση που βρισκόταν πολύ κοντά στο Ρέμα και συνδεόταν με το Πάρκο μέσω ενός σωλήνα που διαπερνούσε τις κατηγορημένες γραμμές Αθηνών Πελοποννήσου. Η φυσική ροή του ρέματος εμπλούτιζε τον υδροφόρο ορίζοντα της γεώτρησης. Μετά τον εγκιβωτισμό η σύνδεση αυτή διακόπηκε, με αποτέλεσμα το Πάρκο να τροφοδοτείται με ελάχιστο νερό. Χαρακτηριστική είναι σήμερα η εικόνα εγκατάλειψης του Πάρκου, του οποίου οι λίμνες γεμίζουν με νερό σπανίως μέσω βυτιοφόρων. Παρατηρείται λοιπόν ότι το νερό του ρέματος σε αυτήν την περίπτωση δεν αξιοποιείται με εμφανής τις περιβαλλοντικές συνέπειες στο ευρύτερο πράσινο.

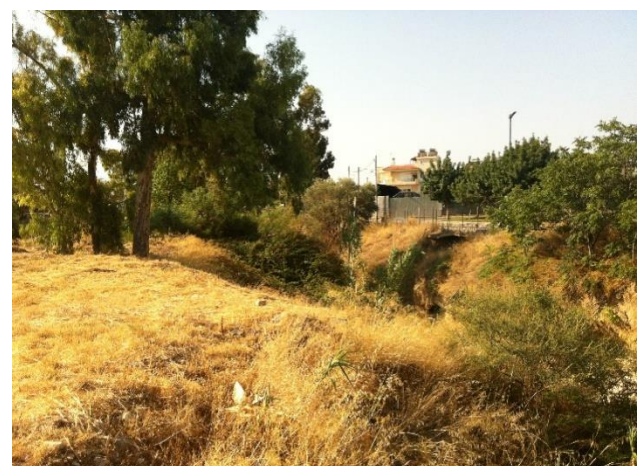
Πέρα όμως από αυτούς τους δύο πόλους πρασίνου των οποίων η σύνδεση δεν αξιοποιείται ούτε λειτουργικά ούτε αισθητικά ενδιαφέρει παρουσιάζει και η σχέση του ρέματος με μικρότερους χώρους πρασίνου που διαχέονται στον αστικό ιστό. Χαρακτηριστική σε αυτήν την περίπτωση είναι η εικόνα του χάρτη (15) σύμφωνα με τον οποίο έντονη είναι η έλλειψη πράσινων χώρων ιδιαίτερα στο νότιο τμήμα του ρέματος, δηλαδή στις περιοχές που γειτνιάζουν με τον Κηφισό. Αντίθετα στο βόρειο τμήμα της Εσχατιάς παρατηρούνται εκτάσεις πρασίνου ημι-αγροτικές οι οποίες όμως εμφανίζονται αποσπασματικά και αποτελούν περισσότερο ανεκμετάλλευτα πεδία επενδύσεων παρά οργανωμένο χώρο πρασίνου προς αξιοποίηση. Παρόλα αυτά και στις δύο περιπτώσεις συμπεραίνουμε ότι το ρέμα ως χώρος πρασίνου λειτουργεί ενοποιητικά αμβλύνοντας την γενικότερη τάση αποσπασματικότητας και κατακερματισμού του πράσινου στον αστικό ιστό. Το πράσινο που αυτή την στιγμή εμφανίζεται κατά τρόπο τυχαίο, ως εναπομείναντας χώρος από τον δομημένο, στην πραγματικότητα ενοποιείται μέσω της ανάδειξης του ρέματος ως ενεργού στοιχείου ενός δικτύου.

15. διαγραμματικός Χάρτης ρέματος Εσχατιάς, Σχέση με περιοχές πρασίνου, google maps (ιδία επεξεργασία)

16. Χάρτης ρέματος Εσχατιάς , Πριν τον εγκιβωτισμό,
ΕΤΑΙΡΕΙΑ: Άκτωρ (και ίδια επεξεργασία)

Φωτογραφικό υλικό ρέματος Εσχατιάς
πριν τον εγκιβωτισμό.
Πηγή εικόνων 17: Αρχείο εταιρείας Άκτωρ

Η Σχέση Με Τον Αστικό Ιστό

Αντίστοιχη εικόνα παρουσιάζει και το ρέμα σε σχέση με τον αστικό ιστό αφού πράσινος – δημόσιος χώρος και δομημένο περιβάλλον συνθέτουν ως ολότητα το αστικό τοπίο των περιοχών αυτών.

18. Χάρτης ρέματος Εσχατιάς , Σχέση με τον αστικό ιστό,
ΕΤΑΙΡΕΙΑ: Άκτωρ (και ίδια επεξεργασία)

δυναμικά φανερώνει μια εκ νέου διαδικασία πυκνής δόμησης επιβαρύνοντας σε ακόμα μεγαλύτερο βαθμό τον ήδη υποβαθμισμένο αστικό ιστό και καλύπτοντας υπαίθριους χώρους που με κατάλληλο σχεδιασμό και μέσω απαλλοτριώσεων θα μπορούσαν να αξιοποιηθούν ως συμπληρωματικοί δημόσιοι χώροι του ρέματος.

Πιο αναλυτικά παρατηρούμε ότι ενώ στο νότιο τμήμα του ρέματος, δηλαδή στο τμήμα της Φλέβας, ο αστικό ιστός είναι πυκνοδομημένος με μια σχετική κανονικότητα, στο βόρειο τμήμα παρουσιάζεται το αντίθετο, δηλαδή πιο αραιή δόμηση αλλά και μια άναρχη κατάσταση σε πολεοδομικό επίπεδο. Στην δεύτερη περίπτωση εμφανίζονται σε μεγαλύτερη κλίμακα οι περιπτώσεις αυθαίρετων κτιρίων σχεδόν πάνω στο ρέμα. Φυσικά, ο διαχωρισμός των δύο αυτών περιπτώσεων γίνεται με μια σχετική γενίκευση καθώς υπάρχει μια ευρεία ποικιλομορφία στην σχέση ανοιχτού και δομημένου χώρου κατά μήκος του ρέματος.

Σε κάθε περίπτωση όμως η διαμόρφωση του ρέματος με ανοιχτή κοίτη αποτελεί σύνθετη αλλά και πιο αναγκαία διαδικασία ώστε να δημιουργηθεί ένας ενοποιητικός άξονας στο αστικό τοπίο. Φυσικά, απαραίτητη είναι η αξιοποίηση και η δημιουργία εκ νέου περισσότερου ανοιχτού – ακάλυπτου χώρου κατά περίπτωση για την εξασφάλιση της ομαλής λειτουργίας ενός ανοιχτού ρέματος. Το γεγονός του ότι υπάρχει ανά περιοχή ποικιλομορφία στην πυκνότητα υπαίθριων χώρων βοηθάει μια τέτοια αντιμετώπιση αφού θα μπορούσε να δημιουργηθεί ένα ρέμα - πάρκο με κατάλληλες διαμορφώσεις οι οποίες θα βοηθούν στην αποφυγή πλημμυρών, με μεταβάσεις από τις πιο ανοιχτές στις πιο κλειστές διατομές.

Ως προς την σχέση της διευθέτησης του ρέματος και της δόμησης σημαντικό είναι να ανατρέξουμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, για την κατανόηση της γενικότερης κατεύθυνσης υπέρ των εγκιβωτισμών. Ο εγκιβωτισμός σύμφωνα με το θεσμικό πλαίσιο δίνει την δυνατότητα δόμησης σε σχεδόν μηδενική απόσταση από την οριογραμμή. Αυτό

3β) Η Κυρίαρχη Πρακτική Διευθέτησης Του Ρέματος

Η ανοιχτή και κλειστή κοίτη - ο εγκιβωτισμός του ρέματος

Προσφάτως παραδόθηκε το έργο εγκιβωτισμού τμήματος του ρέματος με τίτλο «ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΡΕΜΑΤΟΣ ΕΣΧΑΤΙΑΣ ΤΜΗΜΑ 1^ο: ΑΠΟ ΠΛΑΤΕΙΑ ΙΛΙΟΥ ΕΩΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΑΓΩΓΟΥ ΕΥΠΥΡΙΔΩΝ» το οποίο εκτείνεται στους δήμους Ιλίου και Καματερού με χρονικό διάστημα υλοποίησης από το 2012 έως το 2016. Το συνολικό μήκος των έργων διευθέτησης ανέρχεται στα 9χλμ.²²

Όσον αφορά όμως την υδραυλική διευθέτηση του ρέματος αντικείμενο του έργου ήταν «η διαμόρφωση κλειστής δίδυμης ορθογωνικής διατομής σε κατάλληλο βάθος ώστε να είναι δυνατή η διαμόρφωση άνωθεν της πλάκας οροφής, μιας μικρής τεχνητής επιφανειακής τάφρου για την συλλογή και παροχέτευση των επιφανειακών απορροών στον υπόγειο αγωγό, με παράλληλη ένταξη των έργων αυτών σε μελέτη ανάπλασης.»²³

Σύμφωνα με την μελέτη σκοπός της διευθέτησης είναι η προστασία από πλημμυρικά φαινόμενα των περιοχών εκατέρωθεν του χειμάρρου λόγω ανεπάρκειας της φυσικής κοίτης του ρέματος και λόγω της αυξημένης παροχευτικότητας του, από την κατασκευή του αγωγού Ευπυρίδων. Βασικό επιχείρημα του Υπουργείου Μεταφορών, το οποίο αποτελεί φορέα του έργου, είναι η αύξηση της παροχευτικότητας του αγωγού από 40 σε 320 κυβικά μέτρα νερού / δευτερόλεπτο, δηλαδή 8πλασιάζεται η αντιπλημμυρική προστασία.²⁴

Αρχικά λοιπόν και σύμφωνα με τον σκοπό του έργου το πρόβλημα συνίσταται στην διάβρωση της φυσικής κοίτης του ρέματος, δεδομένο που σύμφωνα με τις σύγχρονες τάσεις αντιμετωπίζεται και μέσω ανοιχτών διαμορφώσεων. Παράλληλα όμως τίθεται το ζήτημα της αυξημένης παροχευτικότητας λόγω της κατασκευής του αγωγού Ευπυρίδων. Πρόκειται για ρέμα που είχε εγκιβωτιστεί σε προηγούμενη φάση. Παρατηρούμε λοιπόν ότι τα έργα διευθέτησης μέσω του εγκιβωτισμού λειτουργούν με την λογική του ντόμινο αφού η διευθέτηση ενός τμήματος μεταφέρει το πρόβλημα στο επόμενο τμήμα. Συνεπώς δημιουργείται μια κατεύθυνση κάλυψης του συνόλου των ρεμάτων, τα οποία ακόμα και σήμερα που έχουν μειωθεί σε σημαντικό βαθμό λειτουργούν ως δίκτυο.

Εκ του αντιστρόφου λοιπόν η διαχείριση των ρεμάτων ως οικοσυστήματα στα πλαίσια ενός ευρύτερου δικτύου και μιας ενιαίας κατεύθυνσης αποτελεί εξίσου αποτελεσματική αντιμετώπιση προσφέροντας επιπλέον τα πολλαπλά οφέλη που παρέχει η φύση εντός του δομημένου περιβάλλοντος. Παράλληλα αποφεύγεται η καταστροφή μιας σημαντικής ζώνης πρασίνου. Ενώ, στην περίπτωση του εγκιβωτισμού το ρέμα χάνεται ως φυσική οντότητα μέσω της κάλυψης του και της δημιουργίας ένας αστικού κήπου.

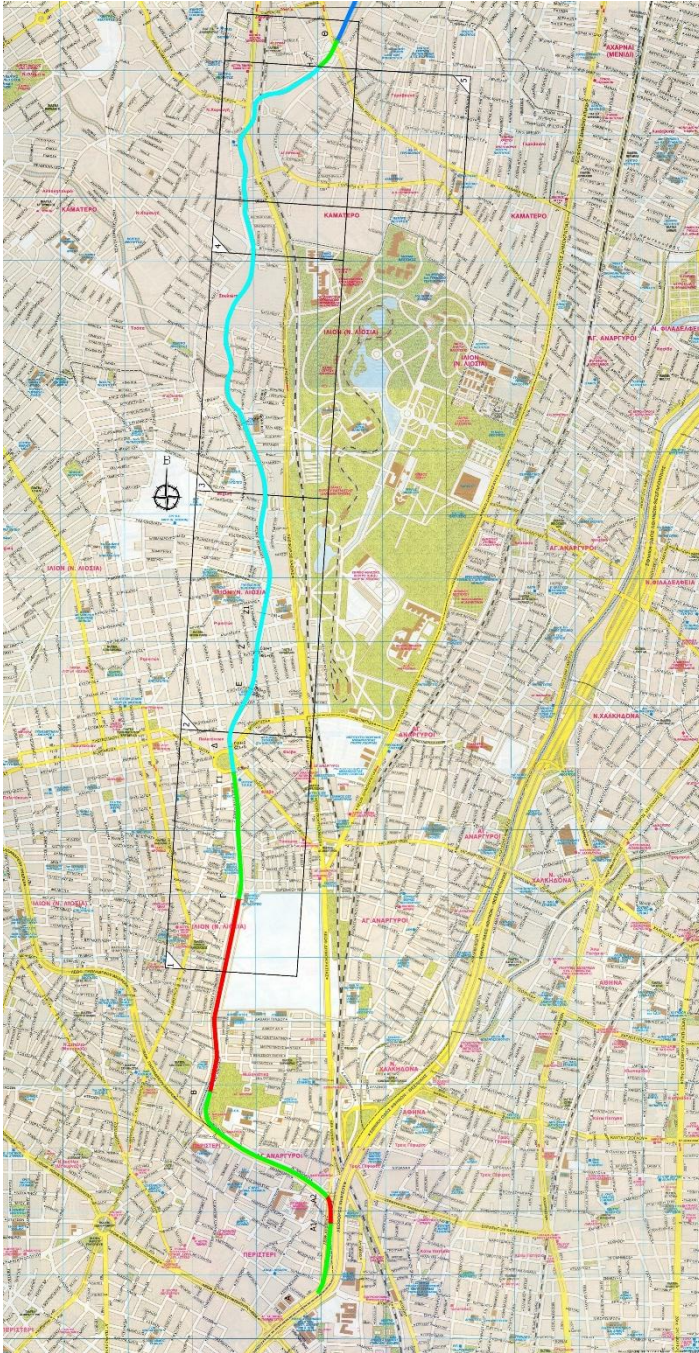

19,20.φωτογραφίες από τα έργα εγκιβωτισμού του ρέματος Εσχατίας τμήματος 1^ο. Πηγή εικόνων : Αρχείο εταιρείας Άκτωρ

²² <http://www.ergotaxiaka.gr>

²³ ΚΥΑ, ΚΟΙΝΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΥΠ.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ, Α.Π: 100884, 7/06/2006

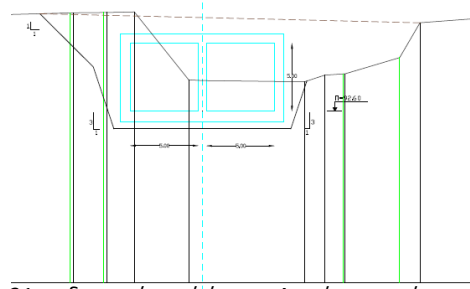
²⁴ Δελτίο τύπου 15/05/16 (www.yme.gr)

21. ΓΕΝΙΚΗ ΟΡΙΖΟΝΤΙΟΓΡΑΦΙΑ ΠΡΟΤΕΙΝΩΜΕΝΩΝ ΕΡΓΩΝ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗΣ ΤΜΗΜΑΤΟΣ ΑΠΟ ΤΗΝ ΟΔΟ ΔΙΣΤΟΜΟΥ ΕΩΣ ΣΥΜΒΟΛΗ ΑΓΩΓΟΥ ΕΥΠΥΡΙΔΩΝ. ΥΠΕΧΩΔΕ (Δ10)

Αρχείο εταιρείας Άκτωρ

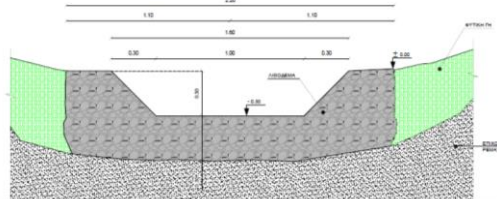
- ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗΣ
- ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΑΤΗΡΟΥΜΕΝΑ ΕΡΓΑ
- ΕΡΓΑ ΥΠΟ ΜΕΛΕΤΗ
- ΕΡΓΑ ΥΠΟ ΔΗΜΟΠΡΑΤΗΣΗ

21. ενδεικτική τομή έργου. Αρχείο εταιρείας Άκτωρ

22,23. επιφανειακή τάφρος. Τωρινή κατάσταση περιοχής. Αρχείο εταιρείας Άκτωρ

24. ενδεικτική τομή επιφανειακής τάφρου. Αρχείο εταιρείας Άκτωρ

Το Ρέμα Και Τα Αρχαιολογικά Ευρήματα

Κατά την διάρκεια των έργων και συγκεκριμένα στην φάση των ανασκαφών βρέθηκαν σε αρκετά σημεία του άξονα αρχαιολογικά ευρήματα, με πιο χαρακτηριστικό τον πήλινο αγωγό ύδρευσης ρωμαϊκών χρόνων που βρίσκεται βόρεια της πλατείας Ιλίου και αποτελεί τμήμα ενός ευρύτερου δικτύου.²⁵

Ο αγωγός αυτός είχε αποτυπωθεί πρώτη φορά από τον Ερνέστο Τσίλλερ το 1877 και ήταν κατά το ήμισυ στην επιφάνεια του εδάφους ενώ σήμερα έχει γίνει μια περίφραξη και διαμόρφωση γύρω από αυτόν εξασφαλίζοντας προστασία και πληροφόρηση χωρίς όμως να εντάσσεται σε ευρύτερες έστω και σημειακές αναπλάσεις.

Οι ανασκαφές όμως φανέρωσαν και άλλα αρχαιολογικά ευρήματα που για την υλοποίηση του έργου μεταφέρθηκαν αφού με την προβλεπόμενη διαπλάτυνση του αγωγού εμπόδιζαν το έργο.

25. αρχαιολογικά ευρήματα
Φωτογραφικό υλικό εταιρείας Άκτωρ

26. Διαμόρφωση προστασίας αρχαίου αγωγού.
Φωτογραφικό υλικό εταιρείας Άκτωρ

Ο Νέος Δημόσιος Χώρος Πάνω Από Το Ρέμα / Υποθέσεις Για Το Μέλλον

Τι συμβαίνει όμως στο νέο αυτό χώρο που προκύπτει από την κάλυψη του ρέματος;

Έκπληξη αποτέλεσε κατά την διαδικασία της έρευνας το γεγονός ότι το έργο αφορούσε μόνο την υδραυλική διευθέτηση ενώ έχει παραδοθεί ως ένας αχανής αδιαμόρφωτος, κυριολεκτικά κενός, χώρος. Ενώ λοιπόν, με βάση την Μελέτη Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων προβλέπεται ως απαραίτητο και παράλληλο έργο η άνωθεν διαμόρφωση του “νέου” χώρου, το πρόσφατο έργο αφορούσε μόνο τον εγκιβωτισμό ενώ σε δεύτερη φάση θα πραγματοποιηθεί ξεχωριστή μελέτη για την ανάπλαση της ζώνης. Χαρακτηριστική είναι η αναφορά της ΜΠΕ κατά την οποία δεν μπορεί το ένα έργο να αποκοπεί από το άλλο καθώς και η ανάπλαση μέσω ειδικών διαμορφώσεων και φυτεύσεων αυξάνει την αντιπλημμυρική ιδιότητα του έργου. Επίσης συμβάλει στην προστασία του χώρου από το ενδεχόμενο να μετατραπεί σε εστία μόλυνσης, χωματερή κλπ. Σημειωτέων, ότι το έργο της διευθέτησης προέβλεπε σημειακά έργα μόνο στο οδικό δίκτυο.

Στον νέο αυτό χώρο έχει κατασκευαστεί μια επιφανειακή τάφρος απορροής που πλέον είναι το μόνο στοιχείο νερού που παραπέμπει στην ύπαρξη του ρέματος. Η τάφρος αυτή εμφανίζεται ανά τμήματα και εξυπηρετεί κυρίως λειτουργικούς σκοπούς.

Υποθέτοντας όμως ότι αργά ή γρήγορα οι αναπλάσεις στην ζώνη του ρέματος θα πραγματοποιηθούν εξετάζουμε τα δεδομένα που προβλέπονται στην σχετική ΜΠΕ.

Κατά μήκος λοιπόν τις εγκιβωτισμένης επιφάνειας – του αγωγού δηλαδή – δεν μπορούν να καλλιεργηθούν υψηλές φυτεύσεις που απαιτούν μεγαλύτερο πάχος χώματος από αυτό που

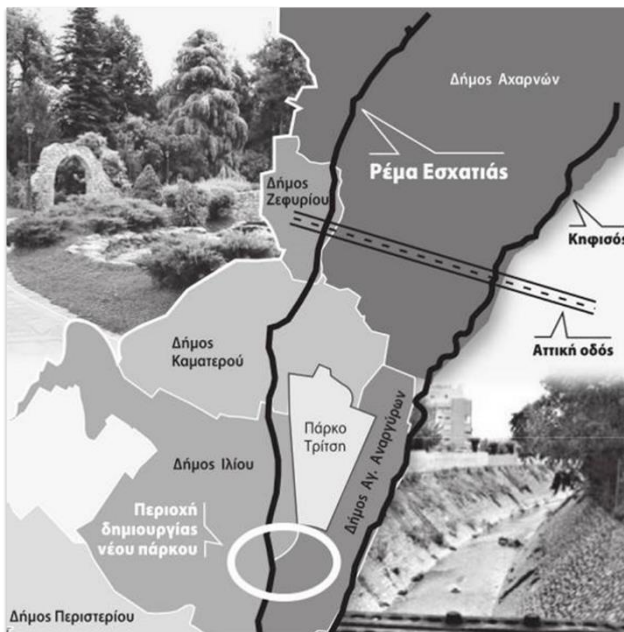
²⁵ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ- ΕΦΟΡΕΙΑ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ, ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΕΥΝΕΣ ΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΕΣ . ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗ ΡΕΜΑΤΟΣ ΕΣΧΑΤΙΑΣ, από αναρτημένη πινακίδα πληροφοριών στο πεδίο έρευνας

μπορεί να αντέξει η ανώτερη πλάκα του αγωγού. Εκατέρωθεν του αγωγού όμως μπορούν και απαιτείται να υπάρχουν δέντρα. Σχετικά με τις φυτεύσεις προβλέπεται να εκπονηθεί ειδική φυτοτεχνική μελέτη για την καλύτερη αποκατάσταση του τοπίου. Στον άξονα αυτό, προτείνονται είδη δέντρων ανάλογα με αυτά που ευδοκούν στις όχθες των ρεμάτων.

Ακόμα, προβλέπεται ένας άξονας κίνησης των πεζών και των ποδηλάτων, που λογικά θα εκτυλίσσεται στην επιφάνεια που καταλαμβάνει ο αγωγός. Στα έργα ανάπλασης προβλέπονται και κάποιες χρήσεις άθλησης. Τέλος η ανάπλαση θα πρέπει να εντάσσεται στο αστικό πράσινο και σε πιθανό δίκτυο πεζοδρομών.

Οι παραπάνω υποδείξεις συμβαδίζουν με τις υποθέσεις για ανάπλαση της περιοχής που είχαν δημοσιευτεί από τον τότε υπουργό Υποδομών Μεταφορών και Δικτύων, Χρυσοχοΐδη, σύμφωνα με τον οποίο το έργο θα περιελάμβανε την δημιουργία ενός πάρκου 100 στρεμμάτων, με ποδηλατόδρομο, χώρο καθιστικού και αθλητικούς χώρους.²⁶

28. ΣΕΝΑΡΙΟ ΓΙΑ ΤΗΝ ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ ΝΕΟΥ ΠΑΡΚΟΥ 100 στρ. (www.enet.gr)

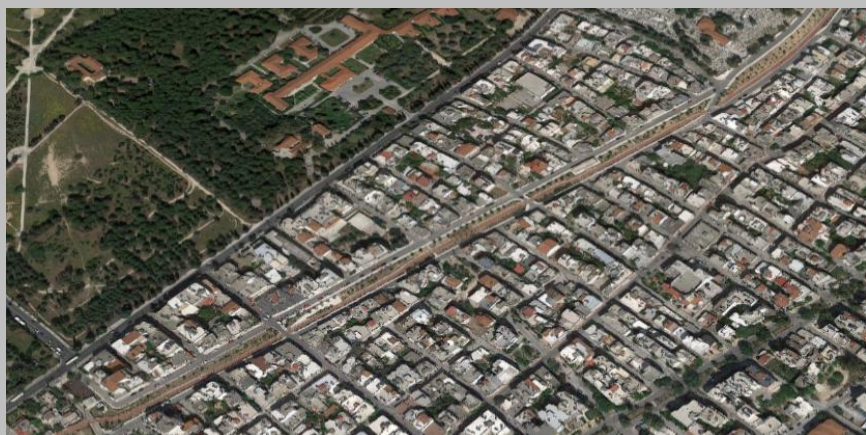

29. φωτορεαλιστική απεικόνιση του νέου πάρκου (<http://www.chrisochoidis.gr>)

27. ΧΑΡΤΗΣ ΑΠΟ ΑΕΡΟΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΝΕΟΣ ΧΩΡΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ
Φωτογραφικό υλικό εταιρείας Άκτωρ

Ομοιότητες των παραπάνω περιγραφών παρατηρούνται στο έργο κάλυψης των γραμμών του τραίνου στους Αγ. Αναργύρους, στην ανατολική δηλαδή πλευρά του Πάρκου Τρίτση. Σε κάθε περίπτωση τόσο από το γειτονικό υλοποιημένο έργο όσο και από τις υποθέσεις και υποδείξεις της ΜΠΕ το έργο περιορίζεται περισσότερο στην δημιουργία ενός γραμμικού άξονα κίνησης, με δενδροστοιχίες και χαμηλές φυτεύεις εκατέρωθεν που θα διακόπτεται φυσικά από το υπάρχον οδικό δίκτυο, δηλαδή τους κάθετους δρόμους που τον τέμνουν. Δημιουργείται συνεπώς περισσότερο η εικόνα ενός γραμμικού κήπου κίνησης που αν και σε διαφορετικές περιπτώσεις είναι ανάσα ζωής για τον αστικό ιστό στην συγκεκριμένη περίπτωση περιορίζει τις δυνατότητες του χώρου στις ελάχιστες δυνατές.

Αντίστοιχη πρόθεση με τον άξονα διαμόρφωσης πράσινου πάνω από τις γραμμές του τραίνου στον Δήμο Αγίων Αναργύρων.

30. αεροφωτογραφία από google maps

31. ίδια φωτογραφία

Η Στάση Των Κατοίκων

Η στάση των κατοίκων μελετάται ενδεικτικά και ως γενικότερη τάση με βάση το χρονικό διάστημα και το εύρος μιας μεταπτυχιακή εργασίας. Από τις άτυπες συνεντεύξεις προκύπτει ότι η στάση τους είναι θετική ως προς το έργο αναμένοντας φυσικά τις ακόλουθες αναπλάσεις. Αυτή η στάση πηγάζει σε σημαντικό βαθμό από την λογική του “μην χείρον βέλτιστων” διότι συγκρίνουν το έργο με την προηγούμενη υποβαθμισμένη κατάσταση. Θα μπορούσε να βγει το συμπέρασμα της μη περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης, αλλά συγκρίνοντας την στάση αυτή με την στάση τους ως προς το Πάρκο Τρίτση διαφαίνεται ότι παίρνουν εντελώς αντίθετη θέση, προστατεύοντας το πάρκο μέσω διεκδικήσεων, περιβαλλοντικών οργανώσεων κ.α.

Η θετική στάση λοιπόν ως προς το έργο προκύπτει σε μεγαλύτερο βαθμό από το γεγονός ότι το ρέμα είχε χάσει τα φυσικά χαρακτηριστικά του, αποτελούσε εστία μόλυνσης για μεγάλο χρονικό διάστημα και ταυτίστηκε στην συνείδηση των ανθρώπων ως μια προβληματική κατάσταση η οποία έχρηζε άμεσης αντιμετώπισης.

Ακόμα ένας παράγοντας που επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την κοινή γνώμη είναι το ζήτημα των αυξημένων πλημμυρών που έχουν υποστεί οι περιοχές αυτές σε συνδυασμό με την μηδαμινή κάλυψη των προστατευτικών μέτρων από την πολιτεία με αποτέλεσμα την δημιουργία πολλαπλών ατυχημάτων, την καταστροφή κινητής και ακίνητης περιουσίας με αποκορύφωμα την απώλεια ανθρώπινων ζωών. Όλα αυτά αποτελούν παράγοντες στο να διαμορφωθεί μια γενικότερη στάση υπέρ της κάλυψης του ρέματος.

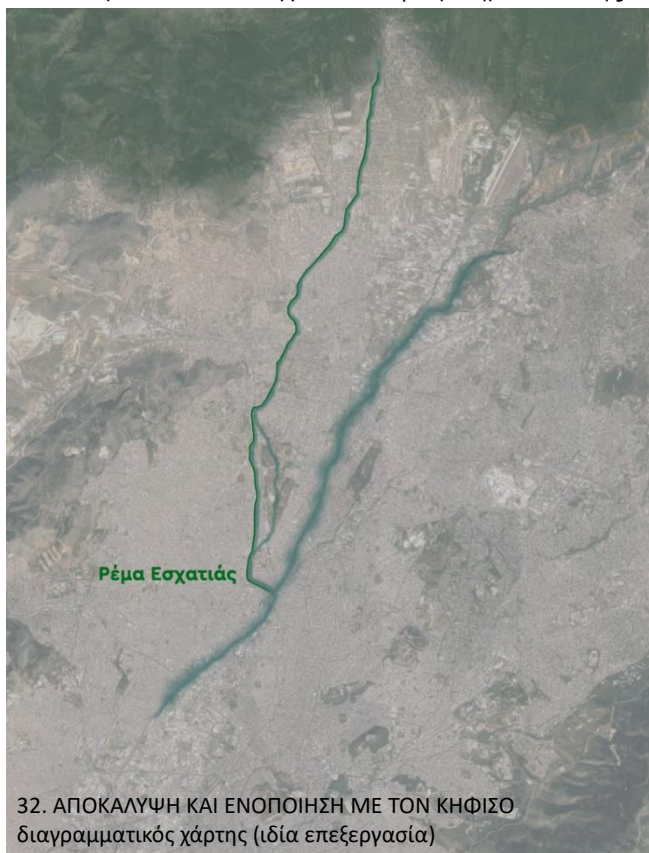
Φυσικά οι περιοχές που διαπερνά το ρέμα παρουσιάζουν έντονες κοινωνικές διαφορές με εμφανή την αλλαγή της συμπεριφοράς τους ως προς τον δημόσιο χώρο συνολικότερα αλλά και το ρέμα. Υπάρχουν δηλαδή συνοικίες για τις οποίες το ρέμα, το τμήμα δηλαδή που παραμένει ανοιχτό,

λειτουργεί κυριολεκτικά ως σκουπιδότοπος. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η περιοχή του Ζεφυρίου. Αντίθετα, στην περιοχή του Ιλίου όπου πραγματοποιήθηκε ο εγκιβωτισμός και εστιάζει η έρευνα οι στάσεις μπορεί να ήταν θετικές ως προς το έργο χωρίς απαραίτητα να αντιτίθεται στην επίλυση του προβλήματος με μια διαφορετική λογική ανάπλασης του ρέματος ως φυσικού στοιχείου.

Υπήρξαν φυσικά και αντίθετες απόψεις σε πολύ μικρότερο βαθμό, κατά τις οποίες το ρέμα θα μπορούσε να παραμείνει ανοιχτό και να διευθετηθεί κάτι το οποίο σύμφωνα με τους κατοίκους προϋποθέτει την κάλυψη των ευρύτερων υποδομών των δυτικών περιοχών.

Σενάριο Για Μια Εναλλακτική Διαχείριση Του Ρέματος

Από τα παραπάνω γίνεται αντιληπτό ότι το σενάριο για μια εναλλακτική διαχείριση του ρέματος με βάση τις σύγχρονες πρακτικές αποτελεί όχι μόνο εφικτή αλλά και αναγκαία λύση για την επίλυση τόσο των τεχνικών προβλημάτων της περιοχής όσο και των ποιοτικών, την αναβάθμιση δηλαδή του τοπίου.

32. ΑΠΟΚΑΛΥΨΗ ΚΑΙ ΕΝΟΠΟΙΗΣΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΗΦΙΣΟ
διαγραμματικός χάρτης (ιδία επεξεργασία)

Με βάση αυτήν την κατεύθυνση το ρέμα αξιοποιείται ως φυσικός άξονας σύνδεσης της Πάρνηθας με το Πάρκο Τρίτση. Παράλληλα τροφοδοτεί με νερό το πάρκο γεγονός που ενισχύει και την ανάγκη της παραπάνω σύνδεσης. Σε έναν τέτοιο σχεδιασμό τα αρχαιολογικά ευρήματα εντάσσονται στις διαμορφώσεις αναδεικνύοντας και επαναφέροντας το ρέμα ως στοιχείο πολιτισμού.

Η κατεύθυνση αυτή φυσικά αναπτύσσεται στην λογική ενός ευρύτερου δικτύου ανοιχτών ρεμάτων ώστε να μπορεί να λειτουργήσει σε υπερτοπικό επίπεδο και να επιλύσει και τα δεδομένα προβλήματα των αυξημένων πλημμυρών. Σε αυτό το πλαίσιο καθίσταται αναγκαία η ενεργοποίηση του Κηφισού, η αποκάλυψη και η αποκατάσταση του, αφού πρόκειται για τον ποταμό στον οποίο εκβάλλει το ρέμα.

Η λογική όμως αυτή απέχει από τις επικρατούσες αντιλήψεις οι οποίες επιλέγουν τον συντηρητικό και πολλές φορές εύκολο τρόπο επίλυσης των προβλημάτων. Σημαντικό όμως ερώτημα προς αυτή την κατεύθυνση είναι κατά πόσο μπορεί ένα δυναμικό στοιχείο της φύσης που μεταβάλλεται με μη καθορισμένο τρόπο στον χρόνο να περιοριστεί σε έναν δεδομένο και μη μεταβλητό χώρο όπως ο αγωγός, επιλύοντας εσαεί τα ζητήματα των πλημμυρών;

4) Μια εναλλακτική αντίληψη στην περίπτωση του Ρέματος της Πικροδάφνης

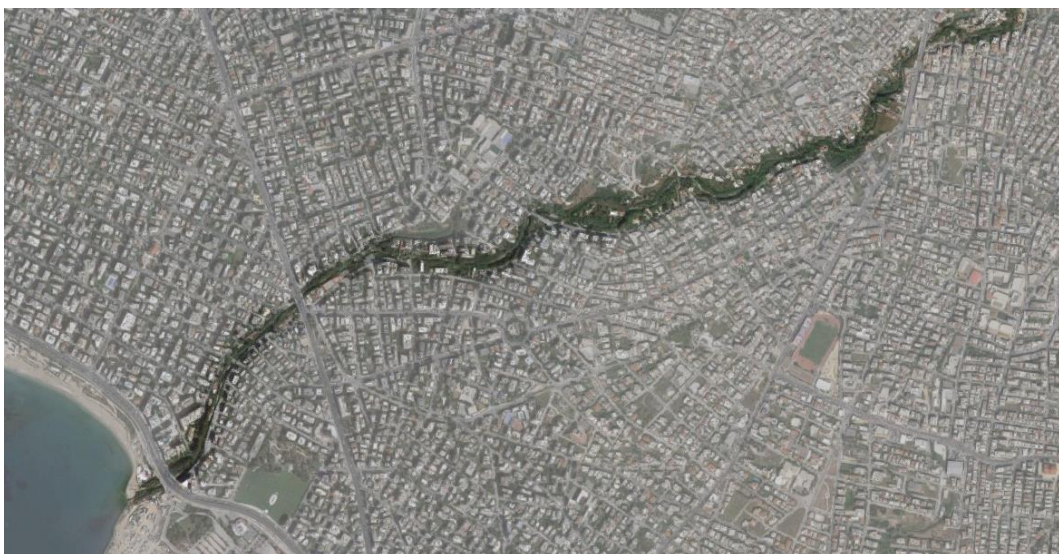
Σε αντίθεση με το Ρέμα της Εσχατιάς ενδιαφέρον παρουσιάζει η σύγκριση τόσο της κρατικής πολιτικής όσο και της στάσης των κατοίκων ως προς το ρέμα της Πικροδάφνης.

33. το ρέμα της Πικροδάφνης (www.efsy.gr)

Πιο συγκεκριμένα, το ρέμα της Πικροδάφνης βρίσκεται στα νοτιοανατολικά προάστια και συγκεκριμένα πηγάζει από την δυτική πλευρά του Υμηττού καταλήγοντας στην θάλασσα, στα σύνορα Παλαιού Φαλήρου και Καλαμακίου.²⁷ Το ρέμα κατά το μεγαλύτερο μέρος του (83%) διασχίζει τους Δήμους Βύρωνος, Αγίου Δημητρίου, Ηλιούπολης, Δάφνης – Υμηττού, ενώ κατά το υπόλοιπο διέρχεται από τους Δήμους Καισαριανής, Παλαιού Φαλήρου, Νέας Σμύρνης και Αλίμου.²⁸

Η μεγάλη του διαφορά σε σχέση με το ρέμα της Εσχατιάς είναι ότι διατηρεί σε σημαντικό βαθμό την φυσική του μορφή. Συγκρατείται στην κατηγορία του ποταμού, με συνολικό μήκος περίπου 9,3χμ από τα οποία τα 3χμ. είναι διευθετημένα με κλειστό αγωγό. Το εγκιβωτισμένο τμήμα του ρέματος βρίσκεται σε επαφή με τον Υμηττό αποκόπτοντας την οπτική σύνδεση των υδάτων με το πράσινο.²⁹ Όπως και το ρέμα της Εσχατιάς έτσι και η Πικροδάφνη έχει οριστεί ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος.³⁰

34. διαγραμματικός χάρτης ρέματος Πικροδάφνης (ιδία επεξεργασία)

35. το πλούσιο φυσικό περιβάλλον του ρέματος Πικροδάφνης

Βασικά προβλήματα του ρέματος και αιτίες

Το ρέμα, σε μικρότερο βαθμό από την Εσχατιά, έχει μετατραπεί σε υποδοχέα σκουπιδιών, απορριμμάτων και άχρηστων οικοδομικών υλικών. Σύμφωνα με το ΕΛΚΕΘΕ η ύπαρξη των αγωγών της ΕΥΔΑΠ στην κοίτη του ρέματος επιβαρύνει την κατάσταση με πιθανές μολύνσεις των υδάτων. Επίσης στην κοίτη του καταλήγουν αστικά λύματα από δύο αντλιοστάσια της ΕΥΔΑΠ όταν αυτά υπερχειλίζουν, δηλαδή σε περιόδους βροχόπτωσης.³¹

²⁷ www.dad.gr

²⁸ Δημητρώλου, ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ. ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΟ ΡΕΜΑ ΤΗΣ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ, ΕΜΠ, 2013, σ.70

²⁹ www.wikipedia.gr

³⁰ ΦΕΚ 281Δ/1993

³¹ <http://www.kathimerini.gr/491805/article/epikairothta/ellada/rema-ths-pikrodafnhs-enas-vrwmikos-paradeisos-ston-astiko-isto>

Πέρα όμως από την μόλυνση των υδάτων σημαντική είναι και η διάβρωση που έχει υποστεί η κοίτη του ρέματος κάτι το οποίο εμφανίζεται σε ορισμένα τμήματα και όχι στο μεγαλύτερο μήκος του. Τα προϊόντα όμως της διάβρωσης και τα χαλαρά απορρίμματα μεταφέρονται και αποτίθενται σε τμήματα με χαμηλότερη στάθμη και μικρότερη κλίση, συγκεκριμένα δηλαδή στην εκβολή του ρέματος. Οι πρακτικές που υιοθετήθηκαν για την μείωση αυτής της διαβρωτικής διαδικασίας των πρηνών, μέσω της κατασκευής παράλληλων τοίχων προστασίας από σκυρόδεμα με ταυτόχρονη στένωση της κοίτης, επέφεραν το ζήτημα της πλημμυρικής επικινδυνότητας λόγω της αύξησης της στάθμης του νερού.³²

Οι ανθρωπογενής πρακτικές των τελευταίων 30 χρόνων επιγραμματικά συνοψίζονται στα εξής:

- κάλυψη του βορείου τμήματος του ρέματος στον Δήμο Ηλιούπολης που επέφερε την διακοπή της φυσικής συνέχειας με το Όρος Υμηττού διακόπτοντας την μετακίνηση της πανίδας.
- Μπάζωμα των πρηνών του ρέματος σε μεγάλα τμήματα του μήκους του με αποτέλεσμα την ισχυρή διαταραχή της βλάστησης.
- Ρύπανση του ρέματος με κάθε είδους σκουπίδια καθώς και με αστικά και βιομηχανικά απόβλητα.
- Διευθέτηση του ρέματος σε ανοικτό αγωγό, στην περιοχή Π. Φαλήρου.

Προεκτείνοντας, γίνεται αντιληπτό ότι οι αιτίες των προβλημάτων ακόμα και αν αυτά κατέχουν διαφορετικό εύρος παραμένουν ίδιες στα δύο ρέματα και προκύπτουν σε μεγάλο βαθμό από την έντονη αστικοποίηση των δύο περιοχών με δραματικές μειώσεις του υπαίθριου χώρου πλησίον του ρέματος, προέκταση αυτού αποτελεί η αυθαίρετη δόμηση με συχνές καταπατήσεις των οριογραμμών και δόμηση εντός της κοίτης των ρεμάτων. Ακόμα, και στις δύο περιπτώσεις εντοπίζονται μορφές διευθέτησης των ρεμάτων μέσω της κάλυψής τους.

Παρόλα αυτά το ρέμα της Πικροδάφνης διατηρεί σε σημαντικό βαθμό την βιοποικιλότητα του με πλούσια ανάπτυξη της χλωρίδας και της πανίδας του γεγονός που κινητοποιεί το ενδιαφέρον της κοινωνίας για την προστασία και αποκατάσταση του.

Η ΚΡΑΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ

Η κρατική πολιτική σήμερα στρέφεται σε διαδικασίες διευθέτησης του ρέματος μέσω της ανοιχτής κοίτης όπου αυτή υπάρχει ενώ διατηρεί τα κλειστά τμήματα ως έχουν.

Εξετάζοντας, τα πρόσφατα έργα διευθέτησης παρατηρούμε ότι ακολουθούνται μέθοδοι πιο "οικολογικοί" σε σύγκριση με παλαιότερες πρακτικές χωρίς όμως να αξιοποιούν στον μέγιστο δυνατό βαθμό το φυσικό τοπίο.

36. η κατασκευή τοίχων από οπλισμένο σκυρόδεμα σε τμήμα του ρέματος

Χαρακτηριστική είναι η περίπτωση της χρήσης λιθοπληρωμένων συρματοκιβωτίων για την διαμόρφωση των πρηνών, καταστρέφοντας όμως ένα μεγάλο τμήμα πρασίνου του ρέματος. Πρόσφατο παράδειγμα αποτελεί η Μελέτη Ανάπλασης Ρέματος Πικροδάφνης (από Λεωφόρο Βουλιαγμένης έως Εκβολή) η οποία προκηρύχθηκε το 2003 και ανέρχεται σε μήκος 4.871,92μ. Σύμφωνα με την μελέτη, προτείνεται η ενιαία διευθέτηση της κοίτης και των πρηνών σχεδόν σε όλο το μήκος της περιοχής μέσω μιας ανοιχτής τραπεζοειδούς διατομής, επενδεδυμένης με συρματοκιβώτια

έτσι ώστε να αυξάνεται η παροχευτικότητα των υδάτων. Σύμφωνα με την μελέτη περιβαλλοντικών επιπτώσεων πρόκειται για μια οικολογική επίλυση εφόσον χρησιμοποιούνται υλικά φιλικά προς το φυσικό περιβάλλον. Ανά τμήματα όμως προβλέπεται και η χρήση σκυροδέματος για την

διαμόρφωση των πρηνών. Βασικό επιχείρημα αυτής της λογικής είναι ότι το ρέμα δεν είναι δυνατόν να αποκατασταθεί με φυσικούς τρόπους και είναι αδύνατον μετά από τόσες ανθρωπογενείς επεμβάσεις να επιστρέψει στην αρχική του μορφή. Πρόκειται όμως για λύση που ουσιαστικά καταστρέφει όλη την υπάρχουσα βλάστηση του ρέματος προκαλώντας της αντιδράσεις κατοίκων, περιβαλλοντικών οργανώσεων αλλά και του ΕΛΚΕΘΕ το οποίο έκρινε ότι δεν υπάρχει ικανοποιητικός λόγος για να καταστραφεί αυτό το μεγάλο μέρος του οικοσυστήματος αφού και με βάση την σύγχρονη τεχνολογία και τις διεθνείς πρακτικές μπορεί να διευθετηθεί το ρέμα με λιγότερο επώδυνο τρόπο.³³

37. η διαμόρφωση των πρηνών με συρματοκιβώτια σε τμήμα της Πικροδάφνης (www.efsyn.gr)

Συμπεραίνουμε λοιπόν ότι ακόμα και σε περιπτώσεις όπου το ρέμα διατηρείται ανοιχτό η έννοια της διευθέτησης επιδέχεται πολλών διαφορετικών πρακτικών που στην περίπτωση της Πικροδάφνης κυμαίνονται σε συντηρητικές λύσεις με εμφανή αδυναμία αξιοποίησης του υπάρχοντος φυσικού περιβάλλοντος. Την κάλυψη αυτής της αδυναμίας αναλαμβάνει στην συνέχεια η εκάστοτε ανάπλαση η οποία αντικαθιστά το κατεστραμμένο φυσικό τοπίο με νέο αστικό πράσινο.

Σε κάθε περίπτωση όμως, ο τρόπος και ο βαθμός επέμβασης με ανοιχτή την κοίτη του ρέματος, βρίσκεται σε άμεση συνάρτηση με την φυσική κατάσταση στην οποία βρίσκεται. Έτσι σε αντίθεση με το ρέμα της Πικροδάφνης που διατηρεί σε σημαντικό βαθμό τα φυσικά χαρακτηριστικά του, το ρέμα της Εσχατιάς χρειάζεται πιο έντονες παρεμβάσεις αποκατάστασης με κατάλληλες διαμορφώσεις για την επαναφορά της κοίτης και των πρηνών του δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για την ανάπτυξη του κατεστραμμένου οικοσυστήματος, ιδιαίτερα στα τμήματα όπου έχει υποστεί εγκιβωτισμούς.

Τέλος, ακόμα και στην περίπτωση της Πικροδάφνης, η κυρίαρχη πολιτική απέχει πολύ από την ένταξη του ρέματος στο περιβάλλοντα χώρο καθώς διατηρεί την λογική της εξοικονόμησης δημόσιου χώρου και της διατήρησης του υπάρχοντος οδικού δικτύου περιορίζοντας εκ των πραγμάτων το ρέμα σε έναν χώρο που ανά τμήματα σχεδόν θάβεται από το δομημένο περιβάλλον. Σε κάθε περίπτωση όμως η αδυναμία των πολεοδομικών επεμβάσεων στον δημόσιο χώρο έγκειται στην διατήρηση της υπάρχουσα δόμησης με εμφανή αποτελέσματα στις περιπτώσεις των ρεμάτων. Ταυτόχρονα βέβαια η πολιτική διαχείρισης των ρεμάτων περιορίζεται στην κάλυψη των εκάστοτε προβλημάτων που εμφανίζονται με την λογική του “μπαλώματος” χωρίς να επεξεργάζεται το ρέμα ως ενιαία οντότητα που με τις κατάλληλες ωθήσεις αναβαθμίζει το αστικό περιβάλλον. Σε ένα τμήμα του ρέματος υιοθετείται η πρακτική του εγκιβωτισμού, σε άλλο τμήμα του η δημιουργία ενός ανοιχτού αγωγού – τύπου κανάλι – ενώ υπάρχουν σημεία όπου επιλέγονται οι διαμορφώσεις με πιο φυσικά υλικά.

³³ Δημητρίου Ηλίας, *Περιβαλλοντικές διαστάσεις και προοπτικές του ρέματος Πικροδάφνης*, ΕΛΚΕΘΕ, σ.29

ΟΙ ΑΝΤΙΘΕΤΕΣ ΑΝΤΙΛΗΨΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ . Ο ΡΟΛΟΣ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΣΤΗΝ ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ

Αντίθετα ως προς τις κρατικές κατευθύνσεις οι κάτοικοι των περιοχών διεκδικούν εμπράκτως τόσο την διατήρηση όσο και την ανάδειξη του ρέματος της Πικροδάφνης. Οι κάτοικοι λοιπόν, αποτελούν ενεργό εμπόδιο στις πολιτικές κατευθύνσεις μέσω της συμμετοχής τους σε δράσης προστασίας του ρέματος, μέσω της συνεχούς πληροφόρησής τους και των πολλαπλών καταγγελιών διεκδικώντας την επίλυση των προβλημάτων χωρίς αυτό να συνεπάγεται την καταστροφή της φυσικότητας του ρέματος.

37. εκπαιδευτικές δράσεις καθαρισμού της Πικροδάφνης <http://geitoniamou.gr>

38. δράσεις προστασίας της Πικροδάφνης (www.kipi.gr)

Σε αυτήν την κατεύθυνση έχουν δημιουργηθεί δίκτυα πολιτών και περιβαλλοντικές ενώσεις με βασικό αντικείμενο το ρέμα της Πικροδάφνης. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν το Δίκτυο Πολιτών για την Διάσωση του Ρέματος Πικροδάφνης, η Κίνηση πολιτών Ηλιούπολης, οι διάφορες επιτροπές κατοίκων των γύρω περιοχών αλλά και η Ορθολογική Ελληνική Εταιρεία. Παράλληλα, οργανώνονται εκπαιδευτικές εκδρομές στο ρέμα αλλά και δράσεις καθαρισμού και πληροφόρησης έτσι ώστε να καλλιεργείται η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση και στις νεότερες ηλικίες. Όσον αφορά την πρόσφατη Μελέτη οι κάτοικοι αντιτίθενται ως προς την καταστροφή του φυσικού τοπίου, το στένεμα της κοίτης και την εκμετάλλευση από δημόσιο και ιδιώτες του "εναπομείναντα χώρου" που προκύπτει από την οριοθέτηση του ρέματος. Αντίθετα διεκδικούν την επίλυση του ζητήματος των καταπατημένων από αυθαίρετα κτίρια εκτάσεων εντός του ρέματος.³⁴

ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΣΥΓΚΡΙΣΗ ΤΩΝ ΚΑΤΟΙΚΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΔΥΟ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΩΝ

Η διαφορά των κατοίκων ανάμεσα στα δύο ρέματα οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην βιωματική προσέγγιση του ρέματος το οποίο στην περίπτωση της Πικροδάφνης, ακόμα και αν εμφανίζει κάποιες προβληματικές καταστάσεις, στο σύνολο του αποτελεί πνεύμονα πρασίνου και αναζωογόνησης για τις γειτονίες και κατ' επέκταση για τον κάτοικο. Αντίθετα τα βιώματα των κατοίκων από το ρέμα της Εσχατιάς κυρίως εντοπίζονται στις πλημμύρες, τις καταστροφές και το υποβαθμισμένο τοπίο. Σε αυτή την περίπτωση οι κάτοικοι αντιλαμβάνονται πιο δύσκολα ότι αιτία του προβλήματος δεν είναι το ρέμα αλλά οι διαδοχικές πρακτικές διαχείρισής του. Συνεπώς, οι αντιλήψεις των κατοίκων γύρω από το ρέμα της Εσχατιάς δεν θα ήταν ίδιες εάν το ρέμα είχε διατηρήσει στον χρόνο την φυσικότητα του. Αντίστροφα όμως, η πορεία εξέλιξης του ρέματος αποτελεί προϊόν των ανθρώπινων δραστηριοτήτων.

Προεκτείνοντας, παρατηρούμε ότι η αγανάκτηση των κατοίκων εκφράζεται με διαφορετικό τρόπο στις δύο περιπτώσεις με χαρακτηριστικό παράδειγμα το ρέμα της Εσχατιάς το οποίο χρησιμοποιείται ως σκουπιδότοπος δημιουργώντας μια σχέση εκδίκησης του κάτοικου ως προς το ίδιο το ρέμα. Αντίθετα, το ρέμα της Πικροδάφνης, αποτελεί αφετηρία κινητοποίησης των

κατοίκων και συμμετοχής στα ζητήματα του δημόσιου χώρου της γειτονιάς.

Η ευρύτερη χώρο-κοινωνική σύνθεση των δύο περιοχών στην οποία αντανακλάται και η διαφορετική ποιότητα ζωής των κατοίκων καταλαμβάνει εξίσου σημαντικό ρόλο στην παραπάνω διαφοροποίηση. Αντλώντας από την θεώρηση της Massey, σύμφωνα με την οποία ο χώρος αποτελεί την αντανάκλαση ενός συνόλου κοινωνικών σχέσεων που βρίσκονται σε συνεχή μεταβολή και αλληλεπίδραση συμπεραίνουμε ότι η εικόνα των αστικών ρεμάτων αλλά και των φυσικών τοπίων στην πόλη είναι απόρροια της ανάπτυξης της περιοχής, των κοινωνικού χαρακτήρα της, στον οποίο συμπεριλαμβάνεται τόσο η κυρίαρχη πολιτική που ακολουθεί ενιαία κατεύθυνση όσο και η στάση των κατοίκων.³⁵ Η έλλειψη υποδομών και η γενικότερη εγκατάλειψη των δυτικών περιοχών τις οποίες διασχίζει το Ρέμα της Εσχατιάς αποτελεί αίτιο της διαφορετικής στάσης που διαμορφώνεται γύρω από την αντιμετώπιση του ζητήματος. Η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση επομένως παρατηρούμε ότι στην περίπτωση της Εσχατιάς έρχεται σε δεύτερη μοίρα αφού σύμφωνα με τις δημοτικές αρχές και τους κατοίκους προέχει η εξασφάλιση της ασφάλειας τους και της ομαλής ροής του ρέματος ακόμα και σε ακραίες καιρικές συνθήκες.

Σε αντίθεση με την διαφορετική προσέγγιση των κατοίκων, η κρατική πολιτική χαράζει κοινή κατεύθυνση ως προς την διαχείριση των ρεμάτων κατά την οποία το έργο περιορίζεται και καθορίζεται εκ των προτέρων από τον υδραυλική του επίλυση χωρίς παράλληλα να λαμβάνεται υπόψη η φυσική κατάσταση του ρέματος και η κατά το δυνατό τρόπο αξιοποίηση της, λογική που διαφαίνεται ακόμα και όταν επιλέγεται η διευθέτηση με διατήρηση της ανοιχτής κοίτης του ρέματος. Το ζήτημα όμως των πολιτικών επιλογών και ευθυνών καταλαμβάνει βαρύνουσα σημασία εστιάζοντας πρωτίστως στις σύγχρονες ανάγκες των κατοίκων και κατά προέκταση της πόλης.

³⁵ Massey Doreen, *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΟΤΗΤΑΣ*, ΑΘΗΝΑ 2001, σελ.10

5) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Ανακεφαλαιώνοντας, το θεσμικό πλαίσιο ενώ μιλάει για διασφάλισή της φυσική ποιότητας του ρέματος όταν αυτή υπάρχει, είναι πιο εύπλαστο ως προς τις προβληματικές περιπτώσεις ρεμάτων όπου ο όρος διευθέτηση επιδέχεται πολλαπλών και αντικρουόμενων ερμηνειών. Ακόμα όμως και στις περιπτώσεις όπου διατηρείται το φυσικό κάλος του ρέματος η διαχείριση εν τέλει ακολουθεί πρακτικές μερικής καταστροφής του.

Σύμφωνα με τα παραπάνω καθίσταται αναγκαία η στροφή του πολεοδομικού σχεδιασμού σε μια πιο βιώσιμη πρακτική διαχείρισης των ρεμάτων όπου θα εξασφαλίζεται η ανάδειξη τους ως οικοσυστήματα και η επανασύνδεση τους με την πόλη, στόχος ο οποίος εισάγεται ως βασική αρχή αλλά παράλληλα αφήνει περιθώρια και για διαφορετικές, αναχρονιστικές πλέον πρακτικές, όπως αυτή του εγκιβωτισμού.

39. η ενεργοποίηση του ρέματος της Εσχατιάς, (ιδία επεξεργασία)

Η στροφή αυτή όμως κυρίως στο ρέμα της Εσχατιάς δεν αποτελεί εύκολη λύση αφού εκ των πραγμάτων προϋποθέτει την επίλυση των ευρύτερων προβλημάτων που αναπτύσσονται στις περιοχές του Δυτικού Λεκανοπεδίου και οφείλονται στην σημαντική έλλειψη τεχνικών υποδομών. Σε κάθε περίπτωση όμως, η αντιπλημμυρική θωράκιση των περιοχών δεν είναι σύμφυτη ούτε εξασφαλίζεται οριστικά με την πρακτική του εγκιβωτισμού αφού τα ρέματα λειτουργούν ως δυναμικά στοιχεία ενός ευρύτερου δικτύου στο τοπίο.

Αντίστοιχα όσον αφορά τα ποιοτικά χαρακτηριστικά του τοπίου γίνεται εμφανές ότι η καταστροφή ενός φυσικού οικοσυστήματος για την δημιουργία ενός «αστικού κήπου» αποτελεί μια όχι τόσο βιώσιμη λύση για τις έντονα αστικοποιημένες περιοχές της Δυτικής Αθήνας. Ακόμα όμως και στην περίπτωση όπου το οικοσύστημα έχει υποστεί σοβαρές αλλοιώσεις όπως στην περίπτωση μελέτης η σύγχρονη επιστήμη έχει αποδείξει ότι υπάρχουν λύσεις για την επαναφορά του.

Σημαντικός παράγοντας για την διαμόρφωση μιας ενιαίας στρατηγικής φυσικής ανάδειξης, είναι και η περιβαλλοντική εκπαίδευση του πληθυσμού σχετικά με τα οφέλη των ρεμάτων στην πόλη και την πολύπλευρή σημασία τόσο της διατήρησής τους όσο και της προστασίας τους. Έτσι εκτός από την χωρική επανασύνδεση θα δημιουργηθεί και η ποιοτική σύνδεση της σχέσης

ρέματος – κατοίκου.

Σε αυτόν τον άξονα η αποκάλυψη και η ανάδειξη του ρέματος της Εσχατίας ως φυσικό στοιχείο μπορεί να αποτελέσει πυρήνα αναβάθμισης και βιωσιμότητας για το ευρύτερο αστικό τοπίο του Δυτικού Λεκανοπεδίου.

Στο ερώτημα λοιπόν διευθέτηση ή ανάδειξη εντοπίζουμε ότι συμπυκνώνεται ένα ευρύ πεδίο εννοιών όπως της συντήρησης, της αποκατάστασης, της διατήρησης των φυσικών ρεμάτων αλλά και της καθαρά τεχνικής επίλυσης που στο σύνολο τους αντικατοπτρίζουν την ποικίλη σχέση που αναπτύσσει η πόλη ως προς τα φυσικά της στοιχεία με λιγότερο ή περισσότερο καινοτόμες και ανατρεπτικές κατευθύνσεις. Η κάθε πρακτική σχετίζεται με το μεμονωμένο παράδειγμα, το σίγουρο είναι ότι πλέον δεν μπορεί να λειτουργεί με κατεύθυνση την καταστροφή του φυσικού περιβάλλοντος αλλά την ένταξη του στο αστικό τοπίο.³⁶

³⁶ ΧΑΤΖΗΜΠΙΡΟΣ ΚΙΜΩΝ, ΠΩΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΟΥΜΕ ΤΗ ΦΥΣΗ; ΜΙΑ ΣΕΙΡΑ ΑΠΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ, σ.7

40. ευρύτερη χωροθέτηση των δύο ρεμάτων. (ίδια επεξεργασία)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- **BERNHARDT, PALMER**, *RESTORING STREAMS IN AN URBANIZING WORLD*, 738
- **GUL SIMSEK**, Urban River Rehabilitation as an Integrative Part of Sustainable. Urban Water Systems, 48th ISOCARP CONGRESS 2012, σ.5
- **MASSEY DOREEN**, *ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΤΗΣ ΧΩΡΙΚΟΤΗΤΑΣ*, ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, ΑΘΗΝΑ 2001 ΣΕΛ.10
- **PAUL, MEYER**, *STREAMS IN THE URBAN LANDSCAPE. ANNUAL REVIEW OF ECOLOGY AND SYSTEMATICS*, 2001, Σ.339
- **SINCLAIR CAITLIN**, «AN EXPLORATION OF STREAM DAYLIGHTING AND URBAN ATTITUDES TOWARDS THE ENVIRONMENT», *Trail Six: An Undergraduate Journal of Geography*, σ.70
- **TRICE AMY**, *Daylighting Streams: Breathing Life into Urban Streams and Communities*, American Rivers, Washington, αναρτήθηκε από: <http://urbanomnibus.net>
- **WALSH, ROY, FEMINELLA, COTTINGHAM, GROFFMAN, MORGAN**, «THE URBAN STREAM SYNDROME: CURRENT KNOWLEDGE AND THE SEARCH FOR A CURE». *JOURNAL INFORMATION* 2005, The North American Benthological Society, σ.707
- **ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ**, *ΠΟΛΗ ΚΑΙ ΦΥΣΗ. ΘΕΩΡΗΣΕΙΣ ΤΗΣ ΦΥΣΗΣ ΣΤΟΝ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΟ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟ*, ΑΘΗΝΑ 2015, σ.45
- **ΒΑΪΟΥ, ΚΑΡΑΛΗ**, *Η ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑΔΡΟΜΕΣ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ*, σ.103
- **ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΗΛΙΑΣ**, *ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΕΣ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΟΠΤΙΚΕΣ ΤΟΥ ΡΕΜΑΤΟΣ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ*, ΕΛΚΕΘΕ,σ.29
- **ΔΗΜΗΤΡΕΛΛΟΥ**, *ΣΥΓΧΡΟΝΕΣ ΤΑΣΕΙΣ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΤΩΝ ΑΣΤΙΚΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ.ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ ΤΟ ΡΕΜΑ ΤΗΣ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ ΚΑΙ Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΠΟΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΞΙΑΣ ΤΟΥ*, ΔΠΜΣ ΕΜΠ, 2013,σ.70
- **ΚΑΡΑΛΗ ΜΑΧΗ**, *ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΑΚΤΙΚΕΣ ΠΑΡΕΜΒΑΣΗΣ ΣΤΑ ΡΕΜΑΤΑ*, ΠΥΡΦΟΡΟΣ 1996, σ.22
- **ΚΑΡΑΛΗ ΜΑΧΗ**, *ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΑ ΡΕΜΑΤΑ ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ*, ΕΜΠ ΑΘΗΝΑ 2000, σ.13
- **ΝΤΑΦΑ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ**, *Η ΒΙΩΣΙΜΗ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΤΩΝ ΡΕΜΑΤΩΝ ΣΤΟ ΛΕΚΑΝΟΠΕΔΙΟ ΑΘΗΝΩΝΚΑΙ Η ΕΝΤΑΞΗ ΤΟΥΣ ΣΕ ΕΝΙΑΙΑ "ΜΠΛΕ ΔΙΚΤΥΑ"*, ΔΠΜΣ ΕΜΠ, σ.20
- **ΧΑΤΖΗΜΠΙΡΟΣ ΚΙΜΩΝ**, *ΠΩΣ ΚΑΙ ΓΙΑΤΙ ΝΑ ΔΙΑΤΗΡΗΣΟΥΜΕ ΤΗ ΦΥΣΗ; ΜΙΑ ΣΕΙΡΑ ΑΠΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ*, σ.7 (αναρτήθηκε από: courses.arch.ntua.gr)

ΕΓΓΡΑΦΑ ΔΗΜΟΣΙΟΥ ΦΟΡΕΑ

- ΡΣΑ ΑΤΤΙΚΗ 2021, άρθρο 21 παρ.3, σ.32
- ΚΥΑ, ΚΟΙΝΗ ΑΠΟΦΑΣΗ ΥΠ.ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΧΩΡΟΤΑΞΙΑΣ ΚΑΙ ΔΗΜΟΣΙΩΝ ΕΡΓΩΝ, Α.Π: 100884, 7/06/2006,σ. 4,8,9
- ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ ΑΤΤΙΚΗΣ, ΜΠΕ :ΕΡΓΩΝ ΔΙΕΥΘΕΤΗΣΗΣ ΡΕΜΑΤΟΣ ΠΙΚΡΟΔΑΦΝΗΣ ΑΠΟ ΛΕΩΦ. ΒΟΥΛΙΑΓΜΕΝΗΣ ΕΩΣ ΕΚΒΟΛΗ, σ.14
- ΚΤΙΡΙΟΔΟΜΙΚΟΣ ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ, Τόμος Α', ΤΕΥΧΟΣ 228, 1997, Άρθρο 6
- ΝΟΜΟΣ ΥΠ' ΑΡΙΘ. 1650/1986, ΑΡΘΡΟ 1 ΠΑΡΑΓΡΑΦΟ.3

ΔΙΑΔΥΚΤΙΟ

www.yme.gr

www.opengov.gr/minenv/?p=5056

www.wikipedia.gr

www.dad.gr

www.kipi.gr

www.efsyn.gr

<http://www.kathimerini.gr>

www.enet.gr

<http://www.ergotaxiaka>

Άτυπες συνεντεύξεις από δύο κάτοικους που μένουν κοντά στα ρέματα μελέτης

ΑΤΥΠΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΚΑΤΟΙΚΟ ΣΤΟ ΙΛΙΟΝ

Μανώλης, 50 ετών, κάτοικος Ιλίου, χρόνος διαμονής 20 χρόνια, εργαζόμενος σε βιοτεχνία

Πως έχει εξελιχθεί το ρέμα με την πάροδο του χρόνου;

Το ρέμα της εσχατιάς πάντα έφερνε πολύ νερό από το βουνό γι' αυτό πιο παλιά το αποκαλούσαν «φλέβα». Ακόμα και την καλοκαιρινή περίοδο το ρέμα είχε άφθονο νερό το οποίο κατέληγε στον Κηφισό, όπως και σήμερα. Πριν από 20 χρόνια στο ρέμα κυρίως υπήρχαν καλαμιές, χωρίς να υπάρχει κάποια φύτευση ιδιαίτερη ή ζώα ενώ για μεγάλες περιόδους χρησιμοποιούνταν ως χωματερή με εγκαταλελειμμένα αμάξια εντός του ρέματος.

Σταδιακά ξεκίνησαν οι εγκιβωτισμοί του ρέματος που καταλήγει στον Κηφισό ενώ πρόσφατα ολοκληρώθηκε ο εγκιβωτισμός του ρέματος της εσχατιάς σε ένα τμήμα του στο Ίλιον.

Το βασικότερο πρόβλημα είναι η συνολικότερη έλλειψη υποδομών στις περιοχές αυτές, συγκεκριμένα στις περιοχές πάνω από το Ίλιον δεν υπάρχουν καθόλου φρεάτια με αποτέλεσμα με την παραμικρή βροχή οι δρόμοι να λειτουργούν ως ρέματα.

Όταν είχε γίνει το περιστατικό με τις πλημμύρες όπου παρέσυραν ένα αυτοκίνητο με αποτέλεσμα το θάνατο μιας γυναίκας οι αρχές στην περιοχή του Ζεφυρίου Έβαλαν μια κορδέλα αριστερά και δεξιά του ρέματος υποτίθεται για προστασία ενώ μετά από παράπονα και πιέσεις των κατοίκων τοποθέτησαν μπάρα ασφαλείας για την αποφυγή ατυχημάτων.

Συμφωνείται με τον εγκιβωτισμό του ρέματος ως λύση;

Έχετε σκεφτεί το ρέμα ως στοιχείο αξιοποίησης για την αναβάθμιση της περιοχής σας;

Ο εγκιβωτισμός είναι μια αποσπασματική επίλυση του προβλήματος αφού υπάρχουν πέρα από το ρέμα αρκετά παραρεμάτια τα οποία δεν έχουν καν διευθετηθεί.

Όσον αφορά την ανάδειξη του ρέματος ως φυσικό στοιχείο είναι γεγονός ότι στην Ελλάδα υπάρχει μια συνολικότερη αδυναμία προστασίας και ανάδειξης των φυσικών πόρων, χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι αυτό της Εγνατίας οδού όπου μια τεράστια περιοχή ορεινών και πεδινών τμημάτων ζωνών έχει διχοτομηθεί από τον δρόμο χωρίς καμία πρόβλεψη για την διασφάλιση και διευκόλυνση της μετακίνησης των ζώων.

Φυσικά σημαντικός παράγοντας είναι και η ιεράρχηση των επιλογών. Συγκεκριμένα στην περίπτωση μας οι περιοχές αυτές κυρίως βορειοδυτικά είναι σχεδόν εγκαταλελειμμένες από άποψη σχεδιασμού και κάλυψης των βασικών αναγκών.

ΑΤΥΠΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΚΑΤΟΙΚΟ ΣΤΟ ΚΑΛΑΜΑΚΙ

Δήμητρα, 35 ετών, αυτοαπασχολούμενη, περιοχή διαμονής Καλαμάκι

Πως έχει εξελιχθεί το ρέμα με την πάροδο του χρόνου;

Το ρέμα αν και έχει υποστεί διάφορες παρεμβάσεις που αλλοίωσαν την φυσική του κατάσταση, έχει καταφέρει στο σύνολο του να αποτελεί ρέμα με πλούσιο φυσικό περιβάλλον το οποίο πρέπει να προστατευθεί. Για αυτό τον λόγο θεωρείται και ιδιαίτερου περιβαλλοντικού ενδιαφέροντος. Το ρέμα της Πικροδάφνης αποτελούσε από παλαιότερα ανάσα σε επίπεδο γειτονιάς με χρήση και αξιοποίηση από τους περισσότερους κατοίκους.

Φυσικά, υπάρχουν επιμέρους προβλήματα έως και σήμερα αλλά προκύπτουν από τις αυθαιρεσίες που έχουν γίνει τόσο σε επίπεδο δόμησης όσο και σε επίπεδο αποχετευτικού δικτύου. Αλλά ακόμα και στην φάση της αποκατάστασης από την πολιτεία χαρακτηριστικό παράδειγμα

αποτελεί η πρόσφατη επισκευή των σωληνώσεων της ΕΥΔΑΠ η οποία έγινε με την διάνοιξη δρόμου μέσα στο ρέμα με αποτέλεσμα το ξήλωμα των δέντρων και την καταστροφή της μορφολογίας των πρανών.

Συμφωνείται την πρακτική ανάπλασης του ρέματος:

Έχετε σκεφτεί το ρέμα ως στοιχείο αξιοποίησης για την αναβάθμιση της περιοχής σας:

Η πρακτική της ανάπλασης με τις τεχνικές που προτείνονται σήμερα από τους Δήμους ενδεχομένως να ήταν κατάλληλη σε ένα ρέμα που έχει χάσει οποιοδήποτε φυσικό χαρακτηριστικό και πρέπει να αναδομηθεί εξ αρχής αλλά στην περίπτωση της Πικροδάφνης έχουμε ένα πλούσιο φυσικό τοπίο που δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να έρχεται σε δεύτερη μοίρα αλλά να αξιοποιείται τόσο για την αντιπλημμυρική προστασία που προσφέρει όσο και στην καλύτερη σύνδεση της πόλης μέσω παραδείγματος χάρη ενός δικτύου πεζοδρόμων που θα είναι σε άμεση σύνδεση με το ρέμα.